

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

**Genealogie sociálního konstruktivismu jako teorie
mezinárodních vztahů**

Svetlana Lobastova

Plzeň 2018

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Studijní program Mezinárodní vztahy

Studijní obor Mezinárodní vztahy, Rozvojová studia

Diplomová práce

**Genealogie sociálního konstruktivismu jako teorie
mezinárodních vztahů**

Svetlana Lobastova

Vedoucí práce:

Doc. PhDr. Šárka Cabadová Waisová, Ph.D.

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2018

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2018

.....

Poděkování

Na tomto místě ráda bych poděkovala Doc. PhDr. Šárce Cabadové Waisové, Ph.D. za odborné vedení práce, užitečné připomínky a cenné poznatky, kterými tuto práci výrazně obohatila, za cenné rady při zpracování předkládané práce, čas, který mi při vedení věnovala, a v neposlední řadě také za jejíochotu, pomoc a trpělivost.

Obsah

1 ÚVOD	6
2 SOCIÁLNÍ KONSTRUKTIVISMUS JAKO SOCIOLOGICKÁ TEORIE.....	9
2.1 Koncepce sociálního konstruktivismu z pohledu francouzské sociologické školy	10
2.1.1 Konstruktivistický přístup Auguste Comte.....	10
2.1.2 Sociologický přístup Davida Émila Durkheima	11
2.2 Sociální konstruktivismus a německá sociologie	13
2.2.1 Sociologický přístup Karla Marxe	13
2.2.2 Sociologická koncepce Maxe Webera	16
2.3 Sociální konstrukce reality z pohledu sociologů Petera L. Bergera a Thomase Luckmanna.....	19
2.4 Sociologické koncepty Anthonyho Giddense	25
2.5 Konstruktivistický strukturalismus Pierre Félix Bourdieu.....	31
3 SOCIÁLNÍ KONSTRUKTIVISMUS V MEZINÁRODNÍCH VZTAZÍCH	37
3.1 Pohled na konstruktivismus anglické školy a Hedleyho Bulla.....	37
3.2 Konstruktivismus jako teorie mezinárodních vztahů.....	40
3.3 Konstruktivistický přístup Alexandra Wendta a Johna G. Ruggieho.....	49
4 POSTMODERNÍ PŘÍSTUP KE KONSTRUKTIVISTICKÝM TEORIÍM ..	52
4.1 Přístup ke konstruktivistickým teoriím Marthy Finnemore.....	52
4.2 Klasifikace konstruktivismu Ernsta Haase a Emanuela Adlera.....	57
5 ZÁVĚR.....	59
6 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ	64
7 RESUMÉ.....	69
8 PE3IOME	68

1 ÚVOD

Realistické a liberální teorie byly dlouhodobě považovány za dominantní směry v teoriích mezinárodních vztahů. Nicméně v 90. letech nabírá na intenzitě význam sociologických a antropologických věd, jež začaly ovlivňovat a formovat obor mezinárodních vztahů (Hopf 1998: 171). Od počátku 21. století až po současnost byla teorie sociálního konstruktivismu jedním z hlavních směrů teorií mezinárodních vztahů. V mezinárodním prostředí nicméně existují poměrně protikladné názory na sociálním konstruktivismu. Sociální konstruktivismus je v současné době chápán jako teorie, která zpochybňuje význam neorealistických a neoliberálních myšlenek pro formulaci objektů v rámci diskurzu mezinárodních vztahů. Sociální konstruktivismus je sociologickým směrem, jenž tvrdí, že sociální realita není dána jedinci objektivně jako fakt, avšak je neustále opětovně konstruována v procesu sociální interakce a komunikace; jedinec se při volbě řídí nejen principem racionální explanace, ale při rozhodování je rovněž ovlivněn společenským prostředím, v němž se nachází (Husserl 1998: 219). Z perspektivy sociálního konstruktivismu hraje při vytváření mezinárodní politiky význam kultury, systému hodnot, pravidel a norem rolí.

Ačkoli začíná být diskuze o sociálním konstruktivismu v oboru mezinárodních vztahů populární až v 80. letech 20. století, sociální konstruktivismus jako takový má hluboké kořeny zakotvené v myšlenkách německého filosofa Immanuela Kanta. Ten tvrdil, že významy nejsou v objektech předem a pevně dány, ale jsou na ně kladeny sociálními aktéry a mohou se měnit. Svým myšlením na Kanta navazuje významný filosof a představitel německého idealismu Georg Wilhelm Friedrich Hegel. Ten založil svojí etickou a politickou filozofii na myšlence „*Phenomenology of Spirit*“ tvrdící, že lidská civilizace se v průběhu času neustále mění pod vlivem lidské interakce (Hegel 1807: passim). Na uvedené navázal Karl Heinrich Marx, jenž ve svém díle Kapitál (*Das Kapital*) prosazoval myšlenku, že způsob, jakým

člověk vnímá svět nezáleží na racionální volbě, avšak spíše na sociálním kontextu, z něž člověk pochází.

Navzdory tomu, že teorie sociálního konstruktivismu má své kořeny v současné době, některé badatele oboru mezinárodních vztahů zpochybňuje potenciální možnosti aplikace sociálního konstruktivismu v praxi. V současné době je sociální konstruktivismus v mezinárodních vztazích chápán jako alternativa pro dva hlavní myšlenkové proudy, výše zmíněný realismus a liberalismus. Sociální konstruktivismus je tudíž aktuálním předmětem zvýšené pozornosti, četných diskuzí a sporů. Dané téma nicméně není dostatečně prozkoumáno. Cílem práce je zmapovat existující odbornou literaturu zabývající se vývojem sociálního konstruktivismu, nalézt a popsat role uvedeného proudu v mezinárodních vztazích a zachytit proměnu ve výzkumu daného fenoménu. K dosažení vytyčených cílů mi posloužily níže položené výzkumné otázky.

1. Jakým způsobem se změnil diskurz sociálního konstruktivismu postupem času?

2. Jaké místo měl a má sociální konstruktivismus v diskurzu mezinárodních vztahů?

Práce je strukturována celkem do třech hlavních kapitol. V úvodu jsou nastíněny hlavní aspekty sociálního konstruktivismu a definovány pojmy, s nimiž je v průběhu celé předkládané studie operováno. První část práce se zaměřuje na klíčová teoretická východiska sociálních konstruktivistů, která byla založena na filozofických představách Karla Marxe, Friedricha Hegele či Friedricha Nietzscheho. Dále bude detailně popsán historický vývoj filozofického myšlení sociálního konstruktivismu a představen proces proměny formulace základních principů této disciplíny. Kromě tohoto směru se práce zaměří na faktory, jimiž je dle konstruktivistů definováno chování aktérů v mezinárodních vztazích. Rovněž je zde osvětlen fenomén takzvaný *The agent-structure problem*, respektive problematika struktury a aktéra v mezinárodních vztazích z pozice sociálního konstruktivismu. Cílem je ukázat,

jak se měnila představa konstruktivismu o vlivu struktury na aktéra a naopak. Taktéž jsou zde zodpovězeny otázky, proč a jakým způsobem se změnil postoj mezinárodního společenství po roce 1980 k roli tehdy nově nastoleného fenoménu sociálního konstruktivismu nebo jak byl teoretický diskurz sociálního konstruktivismu aplikován na realitu tehdejšího mezinárodního prostředí od roku 1990. V této části práce je též podpořeno tvrzení, že sociální konstruktivismus může být považován za rovnocenného vůči teoriím realismu a liberalismu.

Druhá část se bude zabývat otázkou, jakým způsobem se teoretické myšlenky sociálního konstruktivismu prakticky uplatňují v současném oboru mezinárodních vztahů. Na tomto místě budou představeny různé školy a odlišné přístupy moderního sociálního konstruktivismu, jimiž lze nahlížet na rozličné fenomény přítomné v současných mezinárodních vztazích. Následně je popsáno, jakým způsobem je sociální konstruktivismus chápán a interpretován z pohledu některých aktérů nacházejících se v mezinárodním prostředí. Budou předloženy příklady konkrétního uplatnění teorie sociálního konstruktivismu v mezinárodních vztazích.

Následující kapitola je věnována moderním směrům teorií sociálního konstruktivismu. Rovněž bude představena analýza klíčových proudů těchto teoretických přístupů s cílem prokázat, že sociální konstruktivismus je unikátní disciplína a zároveň představuje samostatný fenomén s vlastní identitou. V samotném závěru práce jsou zhodnoceny reálné možnosti aplikace myšlenek sociálního konstruktivismu v praktické rovině mezinárodních vztahů. Také je nastíněna možná budoucnost toho proudu v dlouhodobé perspektivě.

Co se týče použité literatury, je třeba podotknout, že v českém prostředí je patřičné téma zpracováváno v relativně malé míře. Vzhledem k této skutečnosti jsou informace čerpány z anglicky psaných sekundárních zdrojů, jejichž autory jsou osobnosti věnující se vlivu sociálního konstruktivismu na diskurz v oblasti mezinárodních vztahů, kteří působí na západních univerzitách. Mezi těmito badateli jsou i takoví klasici oboru jako Alexandr Wendt nebo

Nicholas Onuf, o jejichž díla představující skutečný základ teorie sociálního konstruktivismu je opírána argumentace mé diplomové práce. Součástí zde využitých zdrojů jsou rovněž publikace pojednávající o soudobé roli sociálního konstruktivismu od Martina Griffithse, Samuela Barkina, Cynthie Weberové či Richarda Foxe.

2 SOCIÁLNÍ KONSTRUKTIVISMUS JAKO SOCIOLOGICKÁ TEORIE

Sociální konstruktivismus je v současné době považován za jeden z klíčových proudů MV. Je alternativním proudem pro takové směry jako realismus a liberalismus. Nicméně genealogie sociálního konstruktivismu má kořeny už v 18. století a je souhrnem takových vědeckých disciplín, jako jsou sociologie, filozofie, lingvistika a některé přírodovědné disciplíny.

Velký vliv na vznik sociálního konstruktivismu jako sociologické vědy měla francouzská revoluce z roku 1789. Přejít od agrární k průmyslové společnosti měl velký vliv na změnu mentality lidí. Tradiční náboženské hodnoty už byly vnímány jinak, vznikly nové vědecké disciplíny, byly založeny nové instituce, vzniklo mezinárodní právo a bojovalo se o redistribuci moci. V té době nabývána na intenzitě popularita přírodních věd jako jsou chemie, fyzika, a biologie. Sociologie je na rozdíl od přírodních věd přirozená věda. Sociologie vznikla jako vědecká disciplína, která se věnuje studiu společnosti, sociálních struktur a vzájemnému vztahu a interakci jednotlivce a institucí. Za zakladatele sociologie jako samostatné vědy a pozitivistické metodologie výzkumu je považován Auguste Comte. Hlavní Comtovou myšlenkou bylo založit vědecký směr, který by se opíral o empirická studia o skutečném společenském životě a hledal mechanismy sociálního vývoje, zkoumal příčiny vzniku sociální nespravedlnosti a faktory svobody a spravedlnosti a mechanismy uspořádání společnosti (Kravchenko 2002: 8). Předmětem studia sociologie je zkoumání interakcí a vzájemných vztahů mezi jednotlivcem a sociálními komunitami v sociokulturním kontextu

(společenských a kulturních podmínkách, ve kterých se pohybuje daný jedinec). Předmětem sociologických studií je porozumění chování jedinců ve společnosti, přičemž jedinec je chápán jako individuum, které má právo svobody volby. Sociologie jako vědní disciplína nabízí pohled na různé způsoby interpretace světa jedincem, způsoby uspořádání společenského života a mechanismy fungování dané společnosti (Giddens 1999: 21).

První kapitola bude věnována vývoji sociálního konstruktivismu jako sociologického proudu. Budou zkoumány různé pohledy na sociální konstruktivismus zakladatelů teorie sociálního konstruktivismu Comta, Durkheima, Marxe, Webera, Bergera a Luckmanna, Giddense, Bourdieua a budou zkoumány proměny ve vývoji dané teorie. Bude představen pohled na sociální konstruktivismus hlavních představitelů německé, francouzské a anglické školy. Bude prouzkoumán postupný chronologický pohled na sociální konstruktivismus a první snahy konstruktivistů uplatnit koncepci určitého myšlenkového proudu na teorii MV.

2.1 Koncepce sociálního konstruktivismu z pohledu francouzské sociologické školy

2.1.1 Konstruktivistický přístup Auguste Comte

Své kořeny má sociální konstruktivismus zakotvené v myšlenkovém proudu francouzské školy. Za zakladatele francouzské sociologické školy je považován společenský reformátor, zakladatel pozitivismu a sociologie jako samostatné vědecké disciplíny Auguste François Xavier Comte. Auguste Comte se zabýval otázkami fungování základních společenských institucí jako je rodina, stát a náboženské instituce. Na myšlenky Augusta Comta pak navazovali vědci, kteří představují strukturální funkcionalismus jako sociologickou disciplínu (Spencer 1997: passim).

August Comte poprvé představil pohled na společnost jako na systém, který se skládá z různých podsystémů. Comte představil pohled na celou

společnost jako na vnější donucovací sílu, tlak na jedince. Sociolog si představoval organizaci jakékoliv společnosti jako fungování jednoho velkého organismu, který je tvořen politickými a ideologickými institucemi. Comte představil koncept sociální statiky a dynamiky jako chronologické střídání evolučních fází. Tato myšlenka pak byla rozvinuta a představena jako teorie progresu a koncept sociálně-ekonomické formace Karla Marxe. Podle Augusta Comta má sociální progres tři základní fáze: teologickou epochu (například víra v fetišismus a různá božstva, nadpřirozené bytosti), metafyzickou epochu (vznik občanské společnosti a legislativního právního systému a za poslední fázi společenského vývoje považoval taktéž zvanou pozitivní epochu (společenská správa je implementována vědci a nastává doba industrializace). V té nejvyšší fázi sociálního vývoje má podle Comta každý jedinec ve společnosti možnost uspokojovat své základní potřeby a profitovat z tohoto systému uspořádání společnosti (Comte 2012: 74).

2.1.2 Sociologický přístup Davida Émila Durkheima

Na myšlenky Augusta Comta navazoval zakladatel moderní sociologie David Émile Durkheim. Ten v roce 1895 založil v Evropě první katedru sociologie. Émile Durkheim částečně souhlasil s pozitivistickými názory Augusta Comta a předložil svůj pohled na klasifikaci sociologické disciplíny. Podle základního třídění je rozdělená na materiální a nemateriální složku. Materiální složku sociologické disciplíny podle Durkheima tvoří sociální morfologie - popisná složka vnitřního uspořádání společnosti skládající se ze státních institucí, demografie a sociální geografie, způsobů komunikace jednotlivců ve společnosti, hustoty zalidnění a počtu obyvatel. Nemateriální sociologická složka se skládá ze dvou částí, což je sociální fyziologie (popisuje sociální fakta, která tvoří aspekty společenského života jedinců, sociální fakta náboženství, etiky, morálky a státní legislativy) a obecná sociologie (teoretická

disciplína, která se zaměřuje na obecné zákony fungování společnosti) (Durkheim 1996: 256-309).

Émile Durkheim představuje společnost jako souhrn sociálních materiálních a nemateriálních faktů a způsob jejich uspořádání. Předmětem sociologie podle Durkheima jsou sociální fakta, struktura uspořádání společnosti a procesy společenského vývoje. Sociální fakta jsou ve společnosti objektivní jevy jako rodina a komunitní skupiny, které lze zkoumat. Sociální fakta jsou tvořena jako společné představy jedinců. Každý jednotlivý sociální fakt je úhrn subjektivního vědomí a materiální složky. Émile Durkheim považuje sociální normy, ať morální nebo legislativní, za donucovací faktor, který koordinuje společenské fungování jako celek. Durkheim považuje vznik každé instituce za vzájemný poměr jedinců dané společnosti, který se objevuje v důsledku vnějšího tlaku (Durkheim 1996: 256-309).

Émile Durkheim tvrdí, že kolektivní představa je podstata sociálních aktivit, která vytváří systém fungování společnosti, a ve své knize *Společenská dělba práce* navazuje na myšlenky Herberta Spencera o způsobech dělby práce ve společnosti. Durkheim analyzuje dělbu práce a rozlišuje dva ideální typy společenské solidarity jako takové. První je společnost charakteristická mechanickou solidaritou, což je tradiční nediferencovaná sociální struktura, ve které neprobíhá žádné rozdělení práce a činnosti. Tento ideální typ je charakteristický absencí jakýchkoliv norem yznání. Druhý ideální typ je tvořen organickou solidaritou s mnohem rozvinutějším sociálním uspořádáním, ve kterém probíhá diferenciací a specializace práce a vykonávaných odpovědností mezi jedinci. V tomto typu společnosti probíhá výměna produktů, existují určité fungující společenské normy a pravidla. Zároveň Émile Durkheim přichází s teoretickou myšlenkou o sociální diferenciaci společnosti a diferenciaci v charakteru práce v této společnosti, oponuje Herbertu Spencerovi a tvrdí, že společnost může efektivně fungovat, i když bude založena jenom na osobních zájmech jedinců. Efektivitu fungování společnosti zajišťují kolektivní

normy a pravidla, protože právě společenské normy koordinují chod fungování jakékoliv společnosti. Émile Durkheim rozebírá tři základní složky, které zajišťují fungování společnosti: jedinec, profesní skupina a stát. Podle Durkheima profesní skupiny vznikly na základě společenské dělby práce a jsou nositeli společenských norem a pravidel. Společenská struktura funguje jako celek a nutí člověka k určité strategii chování (Durkheim 2004: 375).

Velkou zásluhou Émila Durkheima bylo rozvíjení konzervativní sociologické teorie, byl prvním sociologem, který vyslovil domněnku o strukturovaném charakteru sociologické disciplíny, která zkoumá společnost jako celek, nikoliv jako souhrn jednotlivých vzájemně nepropojených částí. Émile Durkheim byl první, kdo stanovil zkoumání vzájemného vlivu a příčinného vztahu mezi sociálními fakty v kontextu interakcí společenských struktur. Durkheim se snaží zanalyzovat opodstatnění principů fungování společnosti a na základě této analýzy zformulovat obecnou koncepci všeobecných představ a politických reálií společnosti jako celku.

2.2 Sociální konstruktivismus a německá sociologie

2.2.1 Sociologický přístup Karla Marxe

Dalším představitelem sociologického myšlení byl německý filosof Karl Heinrich Marx. Ten navazoval na Hegela a představil koncepci dialektického materialismu, což je filozofický směr, který vychází z materiální podstaty světa. Podle koncepce dialektického materialismu se sociální vývoj skládá ze tří fází. První fází je beztřídní společnost, druhou fází je společnost s vnitřními rozpory, třetí fází je vysoce rozvinutá komunistická společnost bez sociálních rozporů (Burchill 2005: 113-118). Podle Marxe hybnou silou sociálního progresu jsou antagonistické třídy, což jsou třídy s protikladnými orientacemi a zájmy, týkajícími se ekonomických záležitostí, finančních a výrobních prostředků (Marx 2011: 853). Marxovo pojetí stratifikačního modelu

předpokládá, že v každé společnosti proti sobě stojí utlačovatel a utlačovaný a mezi nimi neustále probíhá cyklus střetu zájmů, např. proletariát a buržoazie, dělníci a kapitalisté, otroci a otrokáři (Marx – Engels 1955: 853).

Marx kladl zvláštní důraz na propojenost vztahů mezi strukturami politickými, ekonomickými a právními. Ve svém díle *Kapitál* Marx popisuje povahu a interakce různých podsystemů ve státě a představuje společnost jako celek, což ovlivňuje chování sociálních činitelů. Marxovo pojetí společnosti je chápáno jako historicky zformovaný systém koexistence jedinců, přičemž důraz je kladen na důležitost ekonomických vztahů, které jsou považovány za podstatu fungování společnosti. Marx tvrdí, že společnost prostřednictvím rozvíjejících se technologií a permanentní lidské práci přetváří přírodní zdroje v různé produkty a materiální blaho. Podle Marxe myšlení jedince a jeho morálka jsou na ekonomických interakcích nezávislé. Výběr příslušnosti k jakémukoli náboženství jedincem je věc sekundární. „Bytí lidí není určováno jejich vědomím, nýbrž naopak, jejich vědomí je určováno jejich společenským bytím“ (Marx 1859: 5-9). Takže podle Marxe třídní situace jedince a jeho místo ve společnosti jsou determinantem jeho vědomí. Marxova koncepce utopického komunismu předpokládá, že ekonomický faktor je určujícím faktorem společenského vývoje a determinantem bytosti této společnosti jako celku, kde společnost je chápána jako živý organismus. Právě ekonomika je základním rysem společnosti a hybnou silou historického vývoje lidstva.

Beztrídní společnost projde ekonomickou transformací, stane se otrokářskou společností, pak následuje feudální uspořádání společnosti, poté následuje fáze kapitalismu, která prochází revolučním procesem. Kapitalismus předpokládá existenci základny a nadstavby ve společnosti. Po revoluci nastává fáze socialismu, kde sociální třídy efektivně mezi sebou spolupracují a systém bere v potaz zájmy všech jedinců (Marx 1859: 5-9).

Přechod od jedné fáze k fázi jiné je historicky nezávislý proces, což v podstatě znamená, že je nezávislý na lidském vědomí a vůli jedinců. Marx

hovoří o bezalternativním vývoji společnosti, který je možný jenom prostřednictvím revoluce. Fakticky výběr politických elit nehraje žádnou roli, protože hlavní hybnou silou je materiální blaho společnosti. Podle Marxe výrobní síly společnosti a výrobní vztahy jsou subjektem historického procesu a objektivní zákony ekonomiky společnosti slouží místo ideologie a nahradí společnosti jakékoliv božstvo.

Nicméně postupem času dochází ke kolapsu Marxova pojetí uspořádání společnosti, které je v podstatě založeno na ekonomickém systému. Tady můžeme hovořit o ztroskotání socialistického sovětského modelu Sovětského svazu a rozvoji buržoazního socialismu v státech s rozvinutou střední třídou. Společnost v tom smyslu je chápána jako aréna, kde se odehrává střet zájmů různých sociálních skupin. Marx klade velký důraz na strukturální interakce ekonomických, politických a legislativních institucí a poukazuje na pluralitu charakterů různých podsystémů existujících jak v rámci této společnosti, tak i ve společenském myšlení jako celku, což samozřejmě ovlivňuje chování jedinců ve společnosti (Burchill 2005: 110-136). Podle Marxe souhrn výrobních procesů tvoří společenské ekonomické struktury, které jsou skutečným základem legislativní a politické nadstavby každé společnosti. Tato struktura jako celek determinuje formy veřejného mínění a modeluje chování společenského tělesa. Způsob uspořádání a uskutečnění materiální stránky lidského života podmiňuje sociální, politický a náboženský společenský diskurz a tvoří životní procesy (Marx – Engels 1955: 6). Respektive na základě výše uvedených informací lze tvrdit, že ekonomický determinismus podle Marxe určuje existence a objem kapitálu ve společnosti a vznik společenských struktur a vývoj politického diskurzu. Následně tyto struktury pak slouží jako určující faktor vytvoření kolektivního vědomí a postavení subjektů ve společnosti. Podle Marxe proces formování společenského vědomí je důležitou podmínkou pro to, aby konkrétní sociální skupina měla možnost ovlivnit vytváření společenských struktur (Burchill 2005: 110-136).

Důležitou myšlenkou Karla Marxe je to, že celý historický diskurz považuje za součet sociálních reálií minulosti, interakcí institucionálních struktur a akcí jednotlivců. Marxovu koncepci o sociálních reáliích minulosti pak rozvíjí Pierre Bourdieu a nazývá je habitus (Bourdieu 1979: passim). Toto Marxovo pojetí historie jako součtu určitých faktorů je považováno za původ vzniku myšlenky o interakci a vzájemném ovlivnění jedince a sociálních struktur. Tato myšlenka pak získá název „Agent-Structure Problem“ a otevírá diskuzi o formování myšlení jedince ve společnosti prostřednictvím společenských institucí. Vznikem kapitalismu celková politika buržoazie zahrnuje v sobě řadu nepředvídatelných dopadů a důsledků. Vzniká spousta latentních společenských vztahů a struktur, které v konečném důsledku vedou k podkopávání patriarchální nadvlády, která je založená na politické dominanci tak zvané nadnárodní kapitalistické třídy (Burchill 2005: 110-136).

Z uvedené úvahy lze vyvodit závěr, že Karel Marx vidí teorii dialektického materialismu a historický materialismus jako takový prizmatem fungování společenských struktur a různých mechanismů fungování společenských transformací. Hlavní hybnou silou společenského progresu podle Marxe je střet zájmů různých společenských struktur a konstantní konflikt antagonistických společenských tříd.

2.2.2 Sociologická koncepce Maxe Webera

Německý sociolog Max Weber je považován za jednoho ze zakladatelů moderní sociologie jako vědecké disciplíny, která se vyvíjela na základě empirického zkoumání moderní společnosti. Jeho vědecká činnost do značné míry ovlivnila vznik kritické teorie, která se pak rozvíjela v rámci frankfurtské školy. Nejvýznamnějším dílem je dílo *Protestantská etika a duch kapitalismu* (v německém originále *Die protestantische Ethik und der Geist des Kapitalismus*) z roku 1904 a pak dílo *Pisání o teoretické sociologii, o sociologii politiky a ústavě* (*Schriften zur theoretischen Soziologie, zur Soziologie der*

Politik und Verfassung) z roku 1947. Bezprostředním výsledkem obsahové analýzy výše zmíněných dokumentů je, že Max Weber považuje motivaci jedince za nejpodstatnější věc a určuje faktor motivace za předmět sociologické vědy. Důležitým rozdílem tady je, že marxistická teorie je spíše zaměřená na výsledek činnosti jednotlivců, což může být považováno za základní rys odlišnosti pohledu na sociologickou vědu Karla Marxe a Maxe Webera, který tvrdí, že hlavním faktorem určujícím společenský rozvoj je především racionalizace jakýchkoliv činností jednotlivců ve společnosti. Právě racionalizace umožňuje transformaci společnosti od fáze tradiční k fázi rozvinuté, industriální. Max Weber klade velký důraz na faktory, které v podstatě stimulují jedince k jakékoliv činnosti. Za nejdůležitější faktory Max Weber považuje především faktory náboženské a ideologické. Protože zejména ideologické faktory určují morální orientaci společnosti (Weber 1998: passim).

Za společný rys kvintesence sociologických koncepcí Karla Marxe a Maxe Webera může být považováno to, že společnost má konzistenci společenských struktur, přičemž společenské struktury jsou výsledkem velkého množství interakcí mezi jedinci. Druhým společným rysem je to, že producenty jakékoliv sociální reality jsou jedinci společnosti samotné. Jinak řečeno, sociální realita je konstruována individui a kapitalistické vztahy jsou sociálními realitami společnosti jako celku.

Odlišným rysem sociologické koncepce Maxe Webera a koncepce Karla Marxe je to, že Weber považuje za předmět sociologické disciplíny proces odhalování evidentních a latentních motivačních faktorů individua, které vyvolávají touhu konstruovat určitý typ společnosti. Na rozdíl od Marxe, který navrhuje tvrzení, že tahounem společenského progresu je byrokratické uspořádání společnosti (Burchill 2005: 110-136).

Max Weber byl novátorem sociologického diskurzu. Jeho velkou zásluhou bylo předložení koncepce sociologického nominalismu, který je do určité míry spojen s antipozitivistickou koncepcí. Koncepce sociologického

nominalismu předpokládá, že jakákoliv činnost jedince, která je zaměřená na interakce s jinými jedinci ve společnosti, může být považovaná za sociální interakce jenom v případě, když ta činnost je úmyslná a má racionální motivační pozadí. Proto je možné tvrdit, že Weberova koncepce sociologického nominalismu determinuje charakter společnosti jako celku. Jenom interakce různých jedinců, které determinují a formují strategické zájmy společnosti, mohou být považovány za subjekt sociologického nominalismu, nikoliv sociální struktury jako stát nebo státní korporace. Činnosti jednotlivých představitelů moci tvoří společnost jako celek a konstruuji sociální realitu. Když disponujeme znalostmi o skutečných motivacích jednotlivců, tak to umožňuje předpovídat různé scénáře společenského vývoje.

Ve svém díle *Objektivita sociálně vědního a sociálně politického poznání* z r. 1904 Max Weber představuje koncept tzv. ideálního typu, což je v podstatě abstraktní model, který lze uplatnit na vše typu sociálních interakcí jedinců ve společnosti a metoda konstruování povahy sociálních interakcí jedinců ve společnosti. Ideální typ sociologický slouží k lepšímu porozumění opravdových motivací společenských činností jedinců, pomoci nichž je konstruována jejich sociální realita. Podle Webera pro lepší pochopení konstrukce a fungování společnosti lze vytvořit neexistující ideální typ sociologický, který se skládá z prvků sociální skutečnosti. Podle míry odklonění od modelu ideálního sociologického typu může sociolog hodnotit stav společenské reality (Kravchenko 2002: 87). Moderní sociologie Maxe Webera se snaží zanalyzovat proces konstrukce sociální reality jedinců na základě analýzy míry racionality principu činnosti individua společnosti. Ve svém díle *Objektivita sociálně vědního a sociálně politického poznání* Max Weber tvrdí, že státní instituce jsou produktem buď racionální nebo iracionální činnosti jedinců, kteří tyto instituce vytvořili. Například mezinárodní organizace tady můžeme považovat za vysoce organizované a sofistikované společenské struktury a lze tvrdit, že jsou výsledkem velice promyšlených a racionálních aktivit internacionální společnosti.

Nicméně mezinárodní instituce jsou tvořeny jednotlivci, kteří často přijímají rozhodnutí na základě univerzálních lidských vlastností, jako jsou např. hodnotově-náboženské či morální motivy, nebo na základě nacionálních tradic. Rovněž je nutné brát v potaz primární faktor emocionality člověka, což znamená možnost iracionálního rozhodování jedince pod vlivem emocí a afektivitu akcí aktivních subjektů s možností iracionálního rozhodování, které v podstatě není založeno na znalosti objektivních faktů jako takových. Takže racionální činnosti jedinců tvoří racionální sociální realitu v procesu racionalizace všech typů politických, ekonomických a sociálních institucí (Burchill 2005: 110-136).

2.3 Sociální konstrukce reality z pohledu sociologů Petera L. Bergera a Thomase Luckmanna

Velký vliv na sociologickou disciplínu prokázali americký sociolog Peter Ludwig Berger a slovinský profesor sociologie Thomas Luckmann. Jejich nejznámější společná práce nese název *Sociální konstrukce reality* a byla poprvé vydána v roce 1966. V knize Peter Berger společně s Thomasem Luckmannem navazují na myšlenky Durkheima, Schutze a Nietzscheho a snaží se vytvořit svůj vlastní postoj k pojetí institucí a jejich vlivu na život člověka. Autoři se především zabývají procesem vzájemného vytvoření společnosti a společenských institucí. Berger a Luckmann tvrdí, že každá společnost je konečným stavem nebo důsledkem společenských aktivit jedinců. Důležitou poznámkou podle autorů této knihy je, že k tomu, aby došlo k vytvoření společenské instituce, mají jedinci disponovat kolektivní představou a solidaritou. Za podstatu koncepce kolektivní představy autoři knihy považují vědění jedinců o různorodosti reality, v které se jedinec pohybuje. Tady především jde o soubor různých charakteristik společnosti.

Koncepci společenské reality jako takové Peter Berger a Thomas Luckmann zkoumají jako společenské bytí a tvrdí, že z hlediska ontologického existuje společenská realita samostatně a bez ohledu na vůli jedinců. Cílem sociologie jako vědy je konstrukce sociální reality jedinců. Autoři vymezují pojetí *sociologie vědění* (v německém originále Wissenssoziologie), což podle nich je sociologický směr, který se věnuje metodám analýzy společenských procesů, kterými dochází k sociálnímu vytváření reality. Poprvé tento termín byl použit německým filosofem a sociologem Maxem Schelerem ve 20. letech 20. století. V moderní sociologii má termín spíše jinou konotaci označující zkoumání faktorů ovlivňujících myšlení jedince, vznikajících v určitém sociálním kontextu.

Sociologové Peter Berger a Thomas Luckmann čerpají myšlenky z německé historické školy ekonomie, která byla v Německu v průběhu 19. století považována za převládající směr ekonomické vědy. Její základní myšlenkou je odmítání principů klasické politické ekonomie a idea, že zbohatnutí společnosti jako celku vede k zbohatnutí každého jednotlivce. (Timofeev 2017: 265-278) Ve svém díle *Sociální konstrukce reality* autoři provádějí analýzu práce svých předchůdců Maxe Schelera, Karla Mannheima, Davida Émila Durkheima a Maxe Webera a formulují vlastní názor na to, co by mělo být považováno za předmět sociologické disciplíny. Peter Berger a Thomas Luckmann tvrdí, že pro lepší pochopení společenských realit je nezbytné se věnovat výzkumu způsobu vytváření společnosti a stádiím jejího vývoje. Podstatnou myšlenkou je způsob konstrukce společenské reality a odpověď na otázku, jakým způsobem se subjektivní významy společnosti transformovaly na objektivní fakta. Mimo jiné kladou autoři Peter Berger a Thomas Luckmann důraz na důležitost empirické interpretativní fenomenologické analýzy, která umožňuje analyzovat každodenní život jedinců určité společnosti a na základě této analýzy určit způsob, kterým byla společnost konstruována. Společnost je chápána jako intersubjektivní realita. Dle Petra Bergera a Thomase Luckmanna při procesu konstrukce společnosti je

klíčový proces objektivace, což znamená, že každodenní intersubjektivní realita je výsledkem cílevědomého intencionálního plánování objektů, které existovaly ještě před tím, než se subjekt v této společnosti objevil. Jazyk dle Bergera a Luckmanna zastává v procesu objektivace jednu z klíčových rolí (Berger - Luckmann 1999 :67). Jazyk je systém znaků, který umožňuje sdílení a předávání znalostí a zkušeností. Existence jazyka umožňuje objektivovat sdílené zkušenosti (Berger - Luckmann 1999: 70-74). Autoři tvrdí, že všichni jedinci se pohybují v několika intersubjektivních realitách, a uvádí příklad přechodu od fáze snů k fázi skutečnosti. Podle autorů má skutečná realita větší význam, protože existence skutečnosti nemůže být zpochybněná. Z ontologické perspektivy proctor, kde se jedinec nachází, a čas, ve kterém se pohybuje, tvoří centrum organizace každodenní intersubjektivní reality jedince. Společenské konvence, což jsou představy a znalosti každodenního života jedinců, tvoří kolektivní představu o každodenní realitě jedinců. Podle autorů má každodenní intersubjektivní realita temporální charakter, tudíž je určena prostorovými a časovými charakteristikami a existuje v určité oblasti, kde se jedinec pohybuje. Diachronická temporalita je především individuální abstraktní vlastnost myšlení jedince a příslušná časová struktura je aspektem intersubjektivní aktuálnosti jedinců, je kontinuální a konečná. Každý jedinec ve společnosti disponuje svým vlastním systémem subjektivních smyslů a v situaci, kdy dochází k interakci či konfliktu mezi jedinci, individuum postihuje subjektivní smysly jiného jedince prizmatem typizace schémat uspořádaných interakcí. V procesu poznání a typizace jedince může docházet k stereotypizaci, předpokladu a očekávání určitého způsobu chování. Celkový součet permanentně se objevujících vzorců interakcí jedinců a souhrn procesů typizací tvoří podle Petra Bergera a Thomase Luckmanna sociální strukturu. Depozitářem objektivních znalostí a získaných zkušeností jedinců je jazyk, který přenáší integrované informace a přidává těm informacím smysl (Berger-Luckmann 1995: 212-242).

Podle Bergera a Luckmanna symbol integruje různé sféry intersubjektivní reality jedince. Symbolický jazyk je nástrojem, který umožňuje přemístění jedince v různých sférách intersubjektivní reality. Charakteristickou vlastností symbolického jazyka je to, že pomocí systému symbolů lze konstruovat neexistující abstraktní věci a transformovat různé symboly v objektivní reálně existující elementy intersubjektivní reality. Symbolický jazyk tvoří klasifikační systém a dichotomické třídění pro diferenciaci objektu reality. Znalosti jednotlivce o každodenní realitě jsou organizovány do relevantních struktur či strukturálních systémů. Každé společenské vědění je distribuováno v dané společnosti nerovnoměrně, což znamená, že každý jedinec disponuje daným typem informací v různé míře (Berger - Luckmann 1995: 202-239).

Sociální konstrukce reality podle Bergera a Luckmanna je souhrn společenských konvencí, představ a znalostí každodenního života. Sociální pořádek není biologicky předurčeným objektem, protože byl záměrně konstruován jedinci dané společnosti, je kontinuální působností subjektu této reality podložené procesem permanentní externalizace. Proces externalizace je chápán jako transformace a implementace interních psychologických akcí do vnějšího prostředí či objektivní reality, která jedince obklopuje. Jedinec vytváří určitou činnost ve společnosti, čímž konstruuje intersubjektivní realitu, která má význam pro daného jedince a pro celou společnost (Berger – Luckmann 1995: 212).

Peter Berger a Thomas Luckmann stanovují cíl porozumět příčinám vzniku sociálního pořádku a způsobům jeho udržování. Autoři přichází s teorií institucionalizace, která vychází z principů habitualizace. Habitualizace je podle Bergera a Luckmanna predefinicí situací, v nichž se uplatňují určité vzory chování. Každý proces habitualizace se v důsledku reciproční typizace transformuje v proces instituonalizace (Šubrt 2008: 110). Dle autorů Bergera a Luckmanna je proces instituonalizace procesem, kdy jakýkoliv typ sociálních

vztahů získává institucionální podobu se sociálním systémem a vlastním specifickým souborem pravidel a norem autoregulace, přičemž každá společenská instituce je tvořená vlastní intersubjektivní realitou a je vnímána jedinci ve společnosti jako nástroj vnějšího potlačování a donucovací vnější faktor. Instituonalizace podle Petra Bergera a Thomase Luckmanna nemůže existovat bez legitimizace, což je společenské ospravedlnění existence této instituce. Legitimizace znamená, že institucionální systém a společenské interakce jsou determinované určitým regulačním rámcem s abstraktním souborem norem a pravidel, které jsou zakotvené v písemné podobě a jsou platné pro všechny členy společnosti (Kravchenko 2002: 136). Důležitý je i proces sedimentace. Sedimentace by měla být chápána jako proces zachování nebo konzervace lidských zkušeností v myšlení jedinců. Jazyk umožňuje objektivaci lidských zkušeností individual a umožňuje dostupnost informací o těchto zkušenostech pro každého jedince, který patří do dané jazykové komunity. Jazyk je považován za nástroj kolektivního sdílení informací, které jsou zakotvené v individuální i kolektivní paměti. Podle Petra Bergera a Thomase Luckmanna každá instituonalizace má své hranice. Společnost s širokými hranicemi instituonalizace je charakteristická tím, že většina relevantních společenských struktur je sdílena velkým množstvím jedinců pohybujících se v rámci intersubjektivní reality. A naopak, existence úzkých hranic instituonalizace ve společnosti znamená, že některé relevantní společenské struktury jsou sdílené malým počtem jedinců. Hranice společenské instituonalizace jsou periférním orgánem a můžou změnit svou podobu. Kromě toho může dojít k deinstituonalizaci (Berger- Luckmann 1995: *passim*).

Každý jedinec ve společnosti cílevědomě nebo podvědomě ve společenském každodenním životě provádí soubor určitých akcí. Tím se konstruuje intersubjektivní realita, ve které se uskutečňuje kontinuální externalizace a projektování vlastních systémů významů jedince na společenskou intersubjektivní realitu, ve které se jedinec nachází. Proces konstruování společenské reality je do určité míry spojen s procesem

resocializace, při kterém se jedinec snaží jinak interpretovat události minulosti ve snaze korespondovat existující nové intersubjektivní realitě.

Politické ideologie jako například socialismus, fašismus nebo komunismus prohlašují, že právě jejich hodnotový systém a konstruovaný obraz sociální reality má být považován za ten pravý a dokonalý. Historicky jedinec žil ve stejném světě, pořád se nacházel v unifikovaných životních světech a ve stejných společenských podmínkách. Například ve středověké evropské společnosti zejména náboženské instituce, které často byly závislé na institucích politických, vytvářely hierarchické systémy znalostí. Typická situace jedinců v moderní společnosti je úplně jiná. Moderní společnost je charakteristická tím, že jedinec se setkává s jevem pluralizace sociálních životních světů a dichotomií sociální a veřejné sféry (Berger - Bergerová: 62 – 77).

Různé sektory každodenního společenského života spojují jedince do rozsáhle odlišných světů významů, které často jdou proti sobě. Moderní industrializovaný svět není jenom pluralizovaný, ale i segmentovaný. Individuum v moderním světě se setkává s nutností vybrat si svoji vlastní příslušnost k politické straně nebo politickému hnutí. Jedinci, kteří patří do různých alternativních politických hnutí, mají různou představu o fungování společnosti a objektech sociální politiky. V důsledku plurality se vytváří konkurence v boji o politickou dominanci a prevalence určitého systému významů v dané společnosti. Lze tvrdit, že v industriálních moderních společnostech západního typu je současná pluralistická podoba ve fázi aktivního vývoje a už neexistuje jeden převládající systém znalostí a hodnot pro všechny členy společnosti. Jedinci se pohybují ve světě, kde neexistuje jediný společný hodnotový systém, který určuje normy společenského chování v různých sférách života (Burchill 2005: 188-212).

Jak proces globalizace vyvolává integraci, tak pluralistická podoba industriálních moderních společností vyvolává absenci převládajícího systému

znalostí ve společnosti a pocit ztracenosti u jedince. Pomocí externalizace a přetváření interních psychologických aktivit do objektu intersubjektivní reality lidé podporují existenci společenské reality sociálně konstruovaného světa, v němž se nachází v rámci každodenního existování. Externalizace umožňuje lepší pochopení kulturních a sociálních proměn v rámci politického pole intersubjektivní reality jedinců a odhalit charakteristiky té politické reality, kterou agenti jsou schopni vytvořit, reprodukovat a udržovat.

2.4 Sociologické koncepty Anthonyho Giddense

Dalším představitelem moderní sociologické vědy je britský sociolog Anthony Baron Giddens, který je v současné době považován za jednoho z nejvlivnějších sociologů. Anthony Giddens se ve svých dílech věnuje analýze fungování moderní společnosti prizmatem integrální teorie strukturace a holistickým pohledem se dívá na sociální realitu, která podle něj byla koncipována jako jednotný soubor určitých sjednocených principů společenského rozvoje charakteristických pro celý svět (Giddens 1999: *passim*).

Na počátku 70. let 20. století většina paradigmat akademické sociologie byla kritizována za totožnost interpretací společenských procesů a za to, že příliš velký důraz byl kladen na vliv společenských realit a institucí na subjekty dané společnosti. V té době byla většina sociologů přesvědčena, že žádný agent jakékoliv společnosti není nezávislým hráčem, protože je ovlivněn společenskými zákony a normami sociálního míru, musí se přizpůsobit pravidlům hry, které předurčují povahu společenských procesů. Alternativní možnosti konstruování budoucnosti byly vyloučeny nedostatečností všestrannosti pohledu na problematiku sociologické vědy (Kravchenko 2002: 255). Anthony Giddens ve svém díle *Sociologie* představuje svoji interpretaci moderního společenského vývoje, která je založena na myšlence, že moderní společenské instituce jsou radikálně odlišné od institucí tradiční společnosti.

Anthony Giddens tvrdí, že v současné době se objevily alternativní možnosti pro budoucnost společenského vývoje, jejichž vývoj je determinován činnostmi agentů, kteří konstruují společenskou realitu jako celek. Jinými slovy, fungování společenských struktur je výsledkem aktivit jedinců dané společnosti a rozhodující roli v transformačních procesech společenských struktur má sociální subjekt, tudíž individuum. Nicméně subjekt společenských aktivit je vždy závislý na sociálních, kulturních a ekonomických faktorech, určených společenskými strukturami. Podle Giddensa probíhá v rámci společnosti interakce mezi individui, kteří patří do různých intersubjektivních realit a sociálních skupin (Giddens 1999: passim).

Ve své knize *Utváření společnosti* (v anglickém originále *The constitution of society: Outline of the theory of structuration*, 1984) byla Anthonym Giddensem představená teorie sociální strukturace (anglicky the theory of structuration). Teorie strukturace nastoluje problematiku interpretace a vysvětlení interakce sociálních struktur a procesů a je spojená s pojmy agency a structure. Podle Giddense je sociální agent jedinec či skupina jedinců, kteří jsou schopni modifikovat sociální realitu prostřednictvím svých činností. Jakákoliv činnost individuí je spojená s procesem konstruování společenských institucí a sociálních systémů. Sociální systém by měl být chápán jako vzorový model sociálních interakcí jedinců pohybujících se v rámci jednoho teritoriálního prostoru a časového horizontu. Temporalita a prostorovost nejsou nikdy pouze nějakými okrajovými podmínkami nebo vnějšími faktory, nýbrž mají v teorii strukturace základní význam (Šubrt 2007: 154).

Pojem *structuration* referuje o vzájemném vlivu společenských struktur a činností agentů v rámci dané společnosti. Hlavní myšlenkou Giddensovy teorie duality struktury (Duality of Structure) je, že sociální struktury a institucionální uspořádání umožňují jedincům činit interakce různého charakteru a zároveň společenské interakce jedinců modelují podobu společenských struktur (Giddens 1984: passim).

Anthony Giddens uvádí existenci jazyka a řeči jako příklad aplikace teorií strukturace v praxi. Podle Anthonyho Giddense nemůže sémantická struktura jazyka jako systém znaků sloužící pro lidskou komunikaci existovat sama o sobě nezávisle na existenci či absenci nositelů jazyka. Pro uchování jazyka jako systému znaků je potřeba kontinuální permanentní implementace tohoto systému ve skutečnosti. Toto tvrzení lze interpretovat tak, že k tomu, aby jazyk ve skutečnosti existoval, je potřeba existence nositelů jazyka, kteří budou jazyk permanentně používat v písemné a mluvené formě, čímž zajistí přežití tohoto systému znaků a jeho přenos do dalších generací. Ale systém nemůže existovat v nezměněném stavu, podoba jazyka se v čase mění, vytvářejí se nová slova, probíhá přejímání nových slov, probíhají určité hláskové změny. Změny jazykových struktur znamenají, že jedinci, kteří jsou nositeli daného jazyka, pomocí kontinuálního reprodukování opakujících se činností jsou schopni ovlivnit strukturu jazykového systému. Takže můžeme vyvodit následující závěry, že jakákoliv společenská struktura je tvořena jedinci, kteří se pohybují v rámci této společenské struktury, a do určité míry může být společenská struktura jedinci ovlivněná. Kromě toho jedinci sdílejí společnou představu o možnostech, jak společenskými strukturami operovat.

Dle Anthonyho Giddense se každý aktér snaží zajistit si stabilitu svého sociálního života a ontologickou bezpečnost, tudíž přežití sebe samého a obklopující sociální reality jako kontinuálního konzistentního bytí. Reprodukce modelu sociálního života je souhrn společenského vědění a ontologické bezpečnosti jedince ve společnosti. Proces opakování určitých modelů chování individuí tvoří sociální struktury a společenské instituce. Zároveň lze připustit změny strategií chování jedinců. Každý agent společnosti provádí analýzu svých činností, buď úmyslných, nebo bezděčných, a hodnotí rezultat svých opakujících se společensky zaměřených činností a míru jejich úspěšnosti. Na základě tohoto hodnocení se povaha strategie jedince může měnit. Ale změna strategií chování velkého množství jedinců v rámci jedné intersubjektivní reality nutně způsobuje změny primárních společenských struktur. Každá

společenská sociální struktura může existovat do té doby, dokud jedinci společnosti budou provádět činnosti podporující existenci dané společenské struktury. Sociální postavení jedince v rámci sociální struktury je určeno souborem jeho závazků, práv a potenciálních možností, které jedinec může aktivovat v prostředí dané sociální struktury. Na tomto místě je rovněž důležité zmínit, že v rámci každé společenské struktury zásadní roli hrají mocenské kapacity, které jsou nástrojem dosažení vlastních cílů a nastolení sociální hierarchie v dané společenské struktuře. Pomocí uplatnění svých mocenských kapacit je jedinec schopen měnit strategii chování jiných subjektů nacházejících se na nižších pozicích společenské struktury. Objem mocenských kapacit, kterými disponuje subjekt v rámci společenských struktur, určuje míru svobody jednání subjektu a charakter jeho sociálních aktivit.

Dle Anthonyho Giddense by konstrukce sociální reality měla být chápána jako souhrn určitých společných norem, principů fungování společnosti a sociálního vývoje společnosti jako celku (Giddens 1991: *passim*). Zásadní důraz Anthony Giddens klade na potenciální možnosti historického alternativního společenského vývoje a možnosti jedinců výběru cesty společenského vývoje. Moderní společnost je dle Anthonyho Giddense charakteristická dynamickými proměnami, jde především o rychlost společenského vývoje spojeného s procesem globalizace. Sociální prostředí, ve kterém se odehrávají společenské procesy, v moderní společnosti má globální rozměr. Většina světových regionů je propojena sítíinformačních interakčních procesů. Proměňuje se i podstata společenských struktur a institucí, které jsou do určité míry ovlivněny vnějšími faktory.

Anthony Giddens konstatuje, že se mění i charakter společenských interakcí mezi agenty ve společnosti. Historicky to bylo tak, že jedinci pohybující se v různých sociálních realitách byli časově a prostorově vzdálení, jedinci nebyli konvenčně připoutáni k určitému místu. S procesem globalizace se rozvíjejí celoplanetární obchodní dimenzea informační toky, mizí rámeček

lokalizace. Moderní společnost je charakteristická i institucionální reflexivitou, což znamená, že agenti sociálních struktur prostřednictvím každodenní reflexivní kontroly a hodnocení vlastních praktických činností tvoří proměny v institucionálním prostředí. V současné době většina aktérů v sféře politické usiluje o obhajobu nově vzniklých politických subjektů a forem byrokratických institucí. Kromě toho v moderní společnosti je agent ohrožen velkým množstvím nebezpečných látek, faktorů a rizik. Podle Anthonyho Giddense hlavním nebezpečím v moderní společnosti jsou potenciální ztráty aktéra v důsledku jeho sociálních činností a negativní důsledky společenských interakcí jedinců (Giddens 1991: 125).

Hlavní podmínkou pro sociální stabilitu agenta ve společnosti dle Anthonyho Giddense je partikulární randomizovaná povaha subjektů společnosti v permanentní každodenní interakci. Anthony Giddens prezentuje vymezení pojetí sociální struktury a tvrdí, že společenské struktury se skládají ze dvou hlavních složek. První složkou je institucionální podoba společnosti, společenská pravidla a normy chování v dané společnosti, přičemž do této kategorie patří veřejné úřady, politické strany a stranické organizace. Druhá složka sociální struktury je představená mocenským monopolem a lokalizovanými zdroji (mohou to být zpracované výrobky, přírodní zdroje, suroviny, lidská práce) (Giddens 1984: 163).

Anthony Giddens chápe mocenskou koncepci netradičně ve srovnání s jinými autory. Nejde o tradiční pojetí Roberta Dahla nebo Stevena Lukese o uplatnění mocenského monopolu, ale Giddens představuje tuto koncepci jako schopnost jedince realizovat své záměry a úmysly především prostřednictvím uplatnění praktických společenských aktivit. Možnosti výběru permanentních společenských praktik agentů určuje institucionální společenská podoba. Společenská struktura je tudíž chápána nejenom jako vnější donucovací faktor, ale i jako faktor vnitřní, který byl zčásti vytvořen myšlením a společenskými akcemi jedince. Anthony Giddens chápe osobnost agenta v širším významu než

jeho předchůdci a zdůrazňuje myšlenku stratifikace jedince. Každodenní činnosti subjektů společnosti jsou tvořené třemi stadii: reflexivní monitoring, racionalizace akce a motivační proces. Reflexivní monitoring je proces implicitního sledování agentem svých činností a společenských aktivit a očekávání, že ostatní agenti se budou řídit podobnými strategiemi chování. Racionalizace akce v podstatě znamená, že každý agent je schopen ozřejmit a interpretovat své činnosti a je schopen rozumět činnostem jiných subjektů ve společnosti. Motivace je třetí a poslední složkou stratifikace osobnosti agenta. Podstata motivace spočívá v tom, že jedinec je schopen obhájit příčiny, které ho provokují k výběru strategií určitého jednání (Giddens 1984: 41-45).

Tudíž Giddens ve svých publikacích představuje svoje vlastní vidění fungování společenských struktur a nový pohled na sociologickou disciplínu, vymezuje koncepci společnosti. Každou společenskou strukturu Anthony Giddens vidí jako důsledek sociálních proměn, které jsou výsledkem každodenních společenských interakcí jedinců. V současné době za příklad fenoménu *agent – struktura* může být považován vznik nových objektů mezinárodní politiky jako nadnárodní korporace a mezinárodní organizace, přičemž vznik tohoto typu objektů na mezinárodní scéně umožňuje příležitost koordinace činnosti politických aktérů na globální a regionální úrovni.

Teorie strukturace Anthonyho Giddense získala všeobecné uznání. Velké množství teoretiků a sociologů současné doby pracuje s konceptem struktury a agenta. Za zajímavý považují pohled představitele moderní polské sociologie Piotra Sztompky, který ve svém díle *Socjologia* on navazuje na myšlenku Anthonyho Giddense a rozpracovává problematiku teorií strukturace a hovoří o určitém vlivu přírodních a klimatických podmínek na možnost navazování mezinárodních obchodních a diplomatických kontaktů pro stát. Potenciální možnosti implementace politických strategií agenta na mezinárodní scéně jsou ovlivněné podstatou sdílených kolektivních představ ve společnosti (Sztompka 2005: passim).

2.5 Konstruktivistický strukturalismus Pierre Félixe Bourdieu

Vývoj moderních sociologických teorií byl velice ovlivněn idejemi žáka Michela Foucaulta francouzským antropologem a sociologem Pierrem Félixem Bourdieu, který se ve svých dílech věnoval sociologii vzdělání a kultury. Jeho velký přínos spočíval v tom, že do sociologie zavedl pojmy sociální pole, habitus, kapitál. Pierre Félix Bourdieu originálním způsobem rozvinul kritickou či angažovanou sociologii a předložil novou sociologickou teorii, která získala název „teorie jednání“ či praxe.

Ve svém díle *The Social Space and the Genesis of Groups* popisuje svůj pohled na principy fungování sociálního prostředí, na mechanismy začleňování jedince do společenských pozic a na roli jednotlivých agentů v procesu konstruování společenských struktur. Pierre Félix Bourdieu představil svůj vlastní přístup k výzkumům procesu sociálních výměn a konstruování intersubjektivní reality. Především Pierre Bourdieu zavádí do sociologické disciplíny pojetí strukturalismus a popisuje svůj pohled na vnímání sociálního světa, ze kterého vyplývá existence dvojí objektivní sociální reality. Sociální prostor je podle něj strukturován objektivními strukturami, které určují dění ve společenském světě a jsou na lidské vůli nezávislé.

Avšak chování jedince je ovlivňováno v rámci objektivních společenských struktur, které jsou neustále tvořené, reprodukovány a měněny sociálními praktikami aktérů. Podle Pierra Bourdieua proces tvoření společenské sociální reality jedinci společnosti předpokládá, že každý agent v okamžiku tvoření intersubjektivní reality má svůj vlastní určitý soubor životních zkušeností uložený ve svém myšlení, přičemž proces socializace jedince je určen specifickými, získanými dispozicemi jedince k určitému chování. Souhrn dispozic velkého množství agentů nazývá maticemi společenských interakcí, které determinují a ovlivňují společenský postoj agenta (Bourdieu 1987: 28).

Pierrem Bourdieuem byla představená teorie sociálního prostředí, která pojednává koncept sociální topologie jako kontinuální proces konstruování společenských struktur. Bourdieu pohlíží na sociální svět jinak než jeho předchůdci. Konstrukce společenské reality vidí jako pluralitu multidimenzionálních prostorů, určených zavedením principů individualizace a diferenciací do konstrukce společenského řádu. Pierre Bourdieu navazuje na myšlenku Anthonyho Giddense sociální stratifikace, která byla představená v knize s názvem *Sociologie* (Giddens 1999: 395-436).

Bourdieu tvrdí, že společenská intersubjektivní realita je determinována systémem hierarchického uspořádání jedinců, zaujímajících určitý status v rámci určité společenské struktury. Poté ten koncept rozpracovává a na základě toho vymezuje svůj koncept sociálního prostředí, které je podle něj představeno součtem sociálního pole, politického pole, ekonomického pole a akademického pole. Sociální kapitál jedince se skládá vytvořením požadovaných souhrnů ze získaného kapitálu v každém sociálním poli, přičemž každý druh kapitálu lze konvertovat do jakéhokoliv jiného. Například když agent disponuje velkým objemem ekonomického kapitálu, má tedy možnost implementovat konverze části tohoto kapitálu do kapitálu akademického prostřednictvím získání elitního vysokoškolského vzdělání (Bourdieu 1993: 56).

Distribuce všech druhů kapitálu určuje a řídí celkový plynulý chod společenských realit a ovlivňuje výběr strategie chování jedince. Nejvyšší sociální pozici ve společenských strukturách získávají jedinci, kteří disponují největším objemem mocenských monopolí, přičemž jedinci ve společnosti mají ke kapitálu nerovný přístup.

Pierre Bourdieu se zamýšlí nad příčinami výběru určitých strategií chování jedincem a tvrdí, že každý agent se při výběru strategie chování řídí svými vlastními zájmy a potřebami a zaměřuje se především na dosažení svých vlastních cílů. Bourdieuův model předpokládá, že chování a myšlení jedince

není někým narušováno. Místo jedince ve společenském hierarchickém systému a sociálním poli je předurčeno objemem jeho ekonomického kapitálu. Pierre Bourdieu pohlíží na společenské struktury nikoliv z hlediska fungujícího systému společenských norem a pravidel, nýbrž z hlediska konstrukce určité společenské struktury aktivními imanentními činnostmi agentů. Podle Bourdieua může společenská třída být chápána jako celek, přičemž podobu toho celku lze určit.

Činnosti aktérů společnosti jsou motivovány jejich úsilím získat co největší možný objem kapitálu. Hlavním zájmem každého jedince je aspirace k dominanci. Společenský život podle Bourdieua je představen neustálým bojem o mocenské kapacity, který je často veden podvědomě.

Ve svém díle *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education* Pierre Bourdieu rozlišuje čtyři druhy kapitálu: sociální, kulturní, symbolický a ekonomický. Sociální kapitál je představen součtem sociálních kontaktů jedince a jeho sociálním postavením ve společenské struktuře. Příslušnost jedince k určité sociální třídě mu dává více možností a umožňuje získání více mocenských kapacit. Kulturní kapitál je chápán jako vzdělávání, výchova a kultivace agenta. Za symbolický kapitál můžou podle Bourdieua být považovány jeho popularita, image a reputace. Ekonomickým kapitálem jsou finanční zdroje, produkty a suroviny. Pierre Bourdieu považuje kulturní a ekonomický kapitál za nejdůležitější a nejvlivnější, protože vykazují potenciál přinést individuovi velkou konkurenční převahu a výhodu. Pierre Bourdieu tvrdí, že v moderní společnosti velkou roli hraje symbolický kapitál, protože v současné době imageová záležitost může být určujícím faktorem mocenského postavení jedince (Bourdieu 1986: 241-258).

Bourdieu kritizuje politické a ekonomické teorie, které kladou důraz na racionalitu působnosti jedince. Bourdieu tvrdí, že předurčenost agenta k následování určitého modelu chování nevychází z racionality činnosti jedince, ale je determinována objemem kapitálu, kterým jedinec disponuje

(Kravchenko 2002: 276). Pierre Bourdieu vidí sociální pole jako autonomní sociální prostor, který je představen souborem vnitřně strukturovaných polí ekonomických, politických, ideologických, akademických a kulturních. Sociální prostor je univerzem, okupovaný jednotlivými aktéry, které obsadí antagonistické pozicí ve společenských strukturách.

Na základě pojetí sociálního prostoru Bourdieu vymezuje dva typy společenských struktur. První typ je společnost diferencovaná, která sestává z mnohá sociálních polí a je charakteristická rozvinutou dělbou práce. Druhým typem je společnost nediferencovaná sestává se z neděleného sociálního prostoru. Podle Pierre Bourdieu každé sociální pole má vnitřní systémem distribuce všech forem kapitálu (Bourdieu 1992: 282).

Sociální pole je prostor, kde probíhá proces interakce jedinců, buď konkurenční vztahy, boj o mocenský monopol a přístup k finančním tokům, informačním zdrojům a dalším druhům kapitálu a nebo spolupráce na základě vzájemné výhody. Hlavním zájmem každého jedince je snaha obsadit co nejvyšší možné sociální pozice. Pro fungování sociálního pole jako celku nestačí jenom existence aktéru v daném sociálním prostoru, podstatou je společenská interakce a aktivity jednotlivců, jejich potenciální schopnost působit ve společenských strukturách (Kravchenko 2002: 278). Pierre Bourdieu nabízí svůj vlastní způsob analýzy společnosti. Bourdieu tvrdí, že na společnost jako celek lze se podívat prizmatem teorie sociálních polí a provést analýzu společenských struktur skrz tři roviny. Za první hladinou analýzy Pierre Bourdieu považuje vznik habitů jedinců, pohybujících se v rámci daného sociálního. Přičemž největší pozornost by měla být věnována agentům, kteří v rámci toho sociálního prostoru zaujímají nejvyšší mocenské pozici. Druhá hladina je představená analýzou historického vývoje studovaného sociálního pole v čase a jeho mocenského postavení v rámci společenských struktur. A poslední třetí hladina je analýza vnitřního uspořádání společenských struktur studovaného sociálního pole. Za důležité Bourdieu považuje i fungování

principů uplatnění společenské legitimacy a způsoby distribuce všech forem kapitálu v rámci studovaného sociálního pole. (Bourdieu 1992: 282) Status a sociální pozice jedince v rámci sociálního pole je určena na základě objemu různých druhů kapitálu, které jedinec vlastní (Bourdieu 1984: 172). Celková imanentní struktura sociálního světa je reprezentována systémem distribucí různých typů kapitálu v daném časovém okamžiku (Bourdieu 1997: 242).

Pierre Bourdieu vymezuje koncepcí sociálního politického pole, které podle něj je reprezentováno systémem střetu zájmu jednotlivých jedinců o mocenský monopol. Přičemž hlavním zájmem jedince v rámci politického pole je boj za získání možnosti být reprezentantem zájmu co největšího počtu podřízených agentů dané společenské struktury (Bourdieu 1993: 205). V rámci sociálního politického pole aktéři apriori se nachází v nerovných podmínkách a nemají rovné šance ve získání mocenského monopolu. A proto při výběru strategií dosažení vlastních mocenských zájmu jedinec vychází ze svého společenského postavení a sociální pozice, kterou okupuje v daném časovém okamžiku. Strategie chování jedince je ovlivněna i objemem kapitálu, který agent má k dispozici a mírou zájmu změnit své společenské postavení a získat mocenský monopol nebo změnit stávající pravidla politické hry v rámci daného sociálního pole (Bourdieu 1986a: 183).

Pierre Bourdieu považuje prostor politického pole za jeden z nejméně svobodných sociálních systémů a tvrdí, že politické pole v podstatě funguje jako nesvobodný trh, protože mocenský monopol si může dovolit vlastnit jenom jedinec, který disponuje velkým objemem kapitálu každého druhu (Bourdieu 1993: 205-206). Bourdieu tvrdí, že aktéři, které ovládají politické pole v rámci sociálního prostředí uspokojují nejenom zájmy podřízených jedinců, ale primárně i svoje vlastní mocenské zájmy a zvětšují objem kapitálu, kterým disponují (Bourdieu 1993: 196).

Od sociální pozice jedince se odvíjí i způsob jeho myšlení a mentální struktura, kterou aktér disponuje. Postupem času individuum získává nové

zkušenosti, mění svoje sociální pozice a způsob vnímání intersubjektívni reality. Pierre Bourdieu vymezuje koncepci habitusu, který reprezentuje jako internalizovanou sociální pozici agenta, což znamená určitý způsob vnímání sociálního prostředí, který jedinec získal na základě svých předchozích zkušenosti. Habitus je souhrn dispozic konstituovaných v důsledku proměny sociálních pozic, který je ovlivněn vnějšími společenskými strukturami a je představen tělesnými schémata a mentálními strukturami, které konstruuji způsob myšlení aktéra. Na základě představené koncepci habitusu představuje Bourdieu integrující teorii konstruktivistického strukturalismu, která nabízí způsob výpočtu potenciálních možností jednání jedince a se zabývá vysvětlením procesu vytváření významů jedince, institucionalizaci těch procesů a jejich integrace do společenských struktur. Bourdieu tvrdí, že když máme informaci o sociálním pole ve kterém se jedinec pohybuje, objemem kapitálu každého druhu kterým disponuje, a máme představu o podobě habitusu jedince, tak s té perspektivy lze sestavit představu o potenciálních strategiích jednání daného jedince (Bourdieu 1972: 101).

Poněti habitusu je důležité i proto, že habitus a sociální politické pole jsou propojené komplementární koncepty. Habitus je prizmatem sociálního politického pole redefinován jako dispozice potenciálních schopností jedince vývrat boj o mocenský monopol.

V souladu s koncepcí integrující teorií konstruktivistického strukturalismu lze tvrdit, že sociální pole nemůže být transformováno bez přeměnění internalizovaných sociálních pozic a mentálních struktur agentu dané společenské reality. Francouzský strukturalismus Pierre Bourdieu je dnes širokým diferencovaným myšlenkovým proudem.

3 SOCIÁLNÍ KONSTRUKTIVISMUS V MEZINÁRODNÍCH VZTAZÍCH

3.1 Pohled na konstruktivismus anglické školy a Hedleyho Bulla

Nicholas Onuf je společně s Friedrichem Kratochwilem jsou považovány za průkopníky sociálního konstruktivismu v MV. Nicholas Onuf, který v současné době patří ke klíčovým osobnostem současné disciplíny mezinárodních vztahů, byl prvním vědcem, který použil pojem konstruktivismus v kontextu daného oboru ve své knize *World of Our Making* (Onuf 1987: 257–267).

Nicméně je důležité zmínit, že Anglická škola, která od konce 70. let 20. století se věnovala procesu rozvoje myšlenkového proudu Hugo Grotiuse, je mnohými autory považována za tvůrce sociálního obratu, v důsledku kterého došlo k představení sociálního konstruktivistického proudu (Hynek 2005: 76). Anglickou školou byla předložená koncepce mezinárodního společenství jako přechodné substance mezi systémovým přístupem realistického proudu a liberálním institucionalistickým myšlením idealistu. Alexander Wendt, jeden z nejznámějších představitelů sociálního konstruktivismu, nazývá Anglickou školu svým ideovým předchůdcem. Nicméně ideové představy Anglické školy nezískaly podporu a popularitu na straně amerických vědců MV. Sociální konstruktivismus se do značné míry rozvíjel v 90. letech 20. století. jako vědecká disciplína v mezinárodních vztazích, vyvolal před řadu sporů a vyprovokoval redefinice tradičních realistických a liberálních teorií MV. V souvislosti s vznikem moderního sociálního konstruktivismu jako vědecké disciplíny lze označit dva hlavních směru v rámci konstruktivistické vědecké disciplíny. První směr lze určit jako severoamerický (Alekseeva 2014: 4). Představitelé severoamerického konstruktivistického proudu považují za zdroj svého myšlení Anglickou školu mezinárodních studií, jejíž nejvýznamnější představiteli byli Martin White a Hadley Bull (Safronova: 100). Z hlediska

představitelů Anglické školy pořádek v mezinárodním systému je nutnou součástí historické transformace a procesu konstruování moderního mezinárodního systému jako celku. Každý stát je účastníkem procesu konstruování mezinárodního systému, který má rysy mezinárodního společenství (Bull 1992: 23).

Mezinárodní politický systém není představen řadou mezistátních konfliktů a státních identit, určujících podobu mezinárodních jednání. Hedley Bull zdůrazňoval, že anarchická podoba mezinárodního uspořádání není překážkou pro možnost se podívat na mezinárodní systém jako na mezinárodní společenství, kde hlavním aktérem je stát, který se chová určitým způsobem (Safronova 2004: 100). Podle Hedley Bulla anarchická podoba mezinárodního systému není přirozený stav, který byl zformován v důsledku souboru mechanických procesů. Hedley Bull tvrdí, že moderní podoba mezinárodního systému je představená ne jenom polem permanentního střetu zájmu jednotlivých států a bojem o mocenský monopol v rámci toho systému, ale i souborem určitých pravidel a norem mezinárodního jednání určujících charakteristické rysy spolupráce toho systému. Převažující povaha mezinárodního systému je určena konkrétními okolnostmi v určitém časovém historickém kontextu (Safronova 2004: 100).

Hedley Bull v rámci studií Anglické školy nabízí nový pohled na mechanismy uspořádání mezinárodního systému a představuje si ten systém jako mezinárodní společnost, v rámci které státy vedou neustálý boj o mocenský monopol, ale zároveň proces jejich jednání je regulován souborem pravidel, norem a určitými institucemi. Pravidla hry v rámci mezinárodní společnosti jsou do určité míry ovlivněny i morálními a ideologickými postoji aktéru. A proto Hedley Bull determinuje charakter mezinárodně společenských interakcí jako anarchický (Bull 1995: 28–49).

Myšlenky Anglické školy byly představeny v knize Hedliho Bulla *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics*, která byla vydaná v

roce 1977. Nicméně, názory Anglické školy na uspořádání a fungování mezinárodního systému v 60. a 70. letech nezískaly podporu na straně amerických vědců a teoretiků mezinárodních vztahu. Například profesor politických věd Harvardské univerzity a lídr školy politického realismu ve Spojených Státech Stanley Hoffmann v předmluvě k druhému vydání Bullovi knihy píše, že koncepce Anglické školy, která byla Hedley Bullem představená, nelze uplatnit ve vztahu k dominujícím americkým přístupem zkoumání systému mezinárodních vztahu (Bull 1995: 7).

Fakticky koncepce Hedley Bulla nebyla v souladu s dominujícím v 70. a 80. letech v Spojených státech realistickým pohledem na mechanismy fungování mezinárodního systému, který byl představen v knize Kennetha Waltze *Theory of International Politics* v roce 1979. Vydání této knihy bylo považováno za milník vzniku neorealistického myšlenkového proudu.

Takže konstruktivistická koncepce MV byla v rozporu s populárním v té době realistickým myšlenkovým proudem Hanse Joachime Morgenthau, který pohlíží na mezinárodní systém jako na pole střetu zájmu účastníků mezinárodního politického systému a kontinuální boj o mocenský monopol a hegemonické pozice. Určujícím faktorem v tom systému je distribuce mocenských kapacit. A proto konstruktivistická koncepce Hedley Bulla, která pohlížela na mezinárodní systém jako na anarchické společenství, naprosto neměla šanci být pochopena. Nicméně Alexander Wendt a řada dalších představitelů amerických konstruktivistických teorií považují názory Anglické školy za původní zdroj svých myšlenek.

Severoamerický sociální konstruktivistický proud klade důraz na role společenských norem v procesu konstruování světové politiky. Za hlavní představitele severoamerického konstruktivistického proudu lze považovat Nicholase Onufa a Alexandra Wendta. Druhý směr konstruktivistického myšlení v MV lze určit jako evropský. Daný druh konstruktivismu klade velký důraz na role lingvistických teorií, sociálních diskurzu a jazykového systému v

procesu konstruování intersubjektivní reality a identity. Do té skupiny patří konstruktivisté Ted Hopf a Friedrich Kratochwil (Wendt 1999: passim).

V 70. letech proběhla třetí velká debata, která otevřela polemiku mezi paradigmaty neorealismem, neoliberalismem a neomarxismem a neměla žádného jasného vítěze. Postpozitivistická kritika 80. let 20. století způsobila vznik sociálního konstruktivismu jako samostatné vědecké disciplíny, kterou lze uplatit na mechanismy fungování mezinárodního systému. V roce 1989 Nicholas Onuf zavádí termín konstruktivismu ve vztahu k teoretické vědecké disciplíně MV severoamerického konstruktivismu ve snaze reagovat na postpozitivistickou kritiku (Onuf 1989: passim). V průběhu 90. let 20. století v rámci severoamerického konstruktivistického myšlenkového proudu se zformovalo několik odlišných směrů, které se liší mírou významu lingvistických teorií a konceptu. Tak například se liší konstruktivistický pohled na MV Nicholase Onufa, Alexandra Wendta a Miami IR Group (Majamská skupina pro studia mezinárodních vztahů).

3.2 Konstruktivismus jako teorie mezinárodních vztahů

Akademická východiska sociálního konstruktivismu jako teorie MV lze nalézt v různých sociologických myšlenkových proudech. Myšlenkový proud sociálního konstruktivismu jako vědecké disciplíny zkoumající mezinárodní vztahy čerpá z konceptů, které byly předloženy sociology Augustem Comtem, Maxem Weberem, Petrem Bergerem a Thomase Luckmannem. Určitý vliv na konstruktivistickou vědeckou disciplínu měly ideje francouzské, německé a anglické sociologické školy a také moderní francouzská sociologie Pierra Bourdieua.

Teoretické koncepty sociálního konstruktivismu začaly být aplikovány na teorie MV od 80. let 20. století. Prvním autorem, který začal uplatňovat koncepty konstruktivismu na MV byl Nicholas Onuf. Ten ve svém díle *World of Our Making: Rules and Rule in Social Theory and International Relations*

poprvé uplatnil termín sociálního konstruktivismu na mezinárodní vztahy. Pak tuto myšlenku rozvíjel Alexander Wendt, který se zabývá problematikou intersubjektivní mezinárodní reality. Důležitými autory věnujícími se sociálnímu konstruktivismu v MV jsou John Gerard Ruggie, Friedrich Kratochwil, Ted Hopf, Peter M. Haas, Kathryn Sikkink a Martha Finnemore (Jackson-Sorensen 2006: 162-175).

Koncepce sociálního konstruktivismu jako teorie MV, která se věnuje vzájemnému ovlivňování mezinárodních institucionálních norem a aktérů mezinárodního společenství, byla mimo jiné ovlivněna teoretickými přístupy jako institucionalismem, mezinárodními normami a právními předpisy a teoretickými koncepty teorie mezinárodních režimů Andree Hasenclevera, Petera Mayera a Volkera Rittbergera. Většina teoretiků, zabývajících se sociálním konstruktivismem jako teorií MV, se dívá na mezinárodní interakce prizmatem teorií o sociálních konstrukcích a vnímá mezinárodní intersubjektivní realitu jako sociální konstrukt. Sociální konstruktivisté tvrdí, že charakter mezinárodních interakčních procesů je tvořen činnostmi jednotlivých aktérů mezinárodního společenství. Právě činnosti jednotlivých aktérů určují podobu a charakter existence mezinárodních institucionálních systémů, buď kontinuálně stabilní, nebo permanentně proměnlivý.

Podle sociálních konstruktivistů se mezinárodní intersubjektivní realita a činnosti jednotlivých aktérů navzájem ovlivňují působením jedné univerzální fyzikální síly a společně určují, jak bude mezinárodní systém vypadat v delším časovém a prostorovém horizontu. Respektive zkonstruovaný mezinárodní společenský systém tvoří podobu činnosti jednotlivých aktérů, ovlivňuje proces interakce účastníků mezinárodních součinností a modeluje podobu a mechanismy povahy jednotlivých aktérů (Tsygankov 2015: 63). Autoři soudobých teoretických konceptů sociálního konstruktivismu kritizují realistickou tradici teorie MV za nedostatečně komplexní pohled na problematiku mechanismu fungování systému mezinárodní společnosti. Podle

sociálních konstruktivistů realistické teorie neodrážejí v dostatečné míře souvztažnost vzájemného působení jednotlivých aktérů a mezinárodních institucionálních struktur.

Neorealistické teorie jsou kritizovány za příliš materialistický pohled na fungování mezinárodního systému. Což v podstatě znamená, že podle představitelů sociálního konstruktivismu neomarxistické teorie kladou příliš velký důraz na roli alokace materiálních zdrojů při rozhodovacích procesech. Neomarxistický názorový myšlenkový proud je naopak sociálními konstruktivisty kritizován za přecenění závislosti jednotlivých aktérů na mezinárodních institucionálních strukturách v průběhu strategických rozhodovacích procesů probíhajících na mikroúrovni a přecenění zvláštního významu makroekonomických nerovnováh v mezinárodním systému (Tsygankov 2008: 237-241). Soudobé teoretické koncepty sociálního konstruktivismu nabízí kombinovaný pohled na fungování intersubjektivní reality mezinárodního společenství, který předpokládá možnost samostatné nezávislé činnosti aktérů.

Zároveň identita jednotlivých aktérů podle představitelů sociálního konstruktivismu je do značné míry ovlivněná internacionálními společenskými strukturami. Podle sociálních konstruktivistů kondice procesu interakce jednotlivých aktérů v mezinárodním systému je určena řadou ideologických faktorů jako náboženské přesvědčení, vlastní zkušenosti z minulosti a předběžné očekávání. Samozřejmě nelze podcenit roli materiálních faktorů v rozhodovacích procesech, ale dle sociálních konstruktivistů ani materiální, ani technologické složky nemají tak velký potenciál ovlivnit charakter jednání jednotlivých aktérů (Tsygankov 2015: 65). Konstruktivistické teorie tvrdí, že právě systém smyslu a významu, který aktér určuje pro konkrétní subjekt pohybující se v rámci intersubjektivní reality mezinárodního systému, určuje charakter jednání daného aktéra. Tady lze zmínit základní typy anarchie, které

byly představené Alexandrem Wendtem v knize *Anarchy is what states make of it: the social construction of power politics* (Wendt 1992: 391-425).

Podle konstruktivistů každý subjekt v mezinárodním systému může být identifikován aktérem jako potenciální partner, konkurent nebo ohrožující faktor. Dle koncepce sociálního konstruktivismu fungování mezinárodního systému jako celku je založeno především na sdílených představách o normách společenského chování a etablovaných kulturních faktorech jednotlivých subjektů, přičemž soubor intersubjektivních pravidel a norem společenského jednání byl vytvořen samotnými aktéry. V souvislosti s tím je důležité zmínit koncept *co-construction*, který znamená, že aktéři mezinárodní intersubjektivní reality se ve stejné míře podílejí na procesu společenské transformace a vzájemného formování. Určité působení na ideologické představy a strategii chování subjektů v rámci mezinárodního systému mají společenské internacionální nadvládní struktury a mezinárodní instituce. Někteří konstruktivisté, včetně Alexandra Wendta, považují modelující faktor institucionálních struktur za determinant podoby mezinárodní intersubjektivní reality navzdory tomu, že kvintesence konstruktivistických teorií určuje model mezinárodního systému, konstruovaný každým jednotlivým subjektem ovlivňujícím podobu tohoto systému.

Konstruktivistické teorie tvrdí, že sociální kontext převládající v rámci mezinárodní společenské intersubjektivní reality určuje podstatu ideologických představ jednotlivých aktérů, které reprodukuje základní rysy institucionální podoby mezinárodního systému. Podle konstruktivistů anarchická podoba mezinárodního systému není přirozeně daným charakteristickým rysem, je především výsledkem cílevědomých interakcí aktérů mezinárodního společenství. Tato koncepce právě může být považována za novátorskou ideu sociálního konstruktivismu (Tsygankov 2015: 66). Podle teoretických konceptů sociálního konstruktivismu je mezinárodní systém představen intersubjektivní realitou, která je produktem interakcí primárních a sekundárních subjektů a

aktérů, pohybujících se v rámci tohoto systému. Mezinárodní systém je sociální realitou, která je zkonstruována v důsledku procesu jednání aktérů. Přičemž způsob jednání jednotlivých aktérů je určen jeho vlastní identitou, která je podle sociálních konstruktivistů ovlivněna vnějšími společenskými procesy, ale existuje nezávisle na nich.

A proto různé metodologie zkoumání mezinárodní intersubjektivní reality mezinárodního společenství lze vnímat nikoliv jako způsoby zkoumání mechanismu fungování mezinárodního systému jako celku, ale spíše jako nástroje konstruování mezinárodní společenské reality a způsob vysvětlení společenských procesů odehrávajících se v mezinárodním společenském prostředí. To umožňuje hluboké pochopení mechanismu a principů fungování mezinárodního systému jako celku.

Podle sociálně konstruktivistické koncepce anarchické anarchické uspořádání, které určují fungování mezinárodního systému jako celku, pohlížet z ontologického hlediska, tudíž z perspektivy časového a prostorového kontextu zkoumané intersubjektivní reality. Mechanizmy fungování mezinárodního systému dle konstruktivistických teorií můžeme chápat jako specifické adaptační mechanismy, jejichž charakteristickým rysem je možnost transformace anarchické povahy tohoto systému. Konstruktivismus chápe anarchičnost prizmatem ontologického intersubjektivního kontextu. Takový pohled předpokládá zkoumání anarchické povahy mezinárodního systému zvláštním způsobem s možností přípuštění transformace institucionálních struktur a anarchické povahy tohoto systému.

Podle sociálních konstruktivistů tradiční realistický pohled na fungování mezinárodního systému je příliš skeptický ve vztahu k problematice transformace zjevné anarchičnosti mezinárodní intersubjektivní reality. Zároveň liberalistický pohled je z konstruktivistického hlediska příliš naivní, jelikož přeceňuje aspekt možnosti snadné transformace anarchické povahy mezinárodního společenství prostřednictvím posilování ekonomické

interdependence a zavedení demokratických mechanismů do internacionálních institucionálních struktur. Podle konstruktivistických teorií změna anarchické podoby mezinárodního systému je možná jenom za podmínky, že každý aktér v systému činí soubor určitých selektivních akcí, které vedou k transformaci konstitutivních pravidel a společenských norem a v důsledku toho i k transformaci mezinárodního systému jako celku (Tsygankov 2008: *passim*).

Každá historická etapa přináší zvláštní pohled na cílené mezinárodní regulativní systémy skládající se z legislativních norem a pravidel a určující charakter jednání aktérů v mezinárodní intersubjektivní realitě. V souvislosti s tím lze tvrdit, že anarchický charakter mezinárodního prostředí není přirozeně daným kontinuálním jevem. Tudiž abstraktní analýza institucionálních mechanismů determinujících anarchickou podobu mezinárodní intersubjektivní reality neumožňuje poskytnutí komplexního exaktního pohledu na interakce aktérů mezinárodního společenství. Podle sociálních konstruktivistů klasická realistická a liberalistická paradigmatu disciplíny MV vnímají mezinárodní systém skrze regulativní institucionální normy, které v kontextu mezinárodní intersubjektivní reality jsou představené systémem určitých norem, pravidel, opatření a omezení, vztahujících se k aktivitám subjektu mezinárodní intersubjektivní společenské reality. Konstitutivní a regulativní pravidla a normy, které jsou utvářeny sociálními interakcemi a zkušenostmi jednotlivých aktérů ovlivňují konstruktivní rozhodnutí jednotlivých aktérů mezinárodní společnosti a determinují pravidla hry v mezinárodním systému. Právě soubor konstitutivních pravidel a norem zaručuje existenci a modeluje podobu mezinárodních institucí a mechanismy interakce jednotlivých aktérů v rámci mezinárodního systému. Doktor filozofických věd Pavel Tsygankov ve své knize *Sociology of International Relations: Analysis of Russian and Western Theories* uvádí šachy jako příklad hry s komplexními pravidly, kterou by bylo možné srovnávat s mechanismy fungování mezinárodního systému. Pravidla hry šachy tvoří podstatu samotné hry. Bez existence souboru určitých pravidel by nebyla možná žádná hra. Hru, která se odehrává na mezinárodní scéně, si

představuje jako šachy a tvrdí, že bez existence institucionálních společenských struktur, nastolujících pravidla hry v mezinárodním systému, by nebyla možná existence mezinárodního systému jako celku (Tsygankov 2008: passim). Tudíž konstitutivní a regulativní pravidla a normy jsou podstatou interakcí, které se odehrávají na mezinárodní scéně.

Konstruktivistické koncepce se mimo jiné věnují problematice státu jako primárního aktéra v mezinárodním systému. Na tu problematiku pohlíží prizmatem základních institucionálních norem a tvrdí, že v kontextu moderní povahy mezinárodní společnosti každý jednotlivý stát jako aktér ztrácí své základní funkce, tudíž stát není schopen zajistit vnitřní zabezpečení fungování státu, institucí a orgánů na území státu, není schopen zajistit respektování právního řádu, občanských práv a svobod, není schopen zajistit fungování ekonomiky (Timofeev 2017: 265-278). Velký počet států přijímá formu neživotaschopného a nevitálního aktéra, což v podstatě znamená, že celé fungování mezinárodního systému jako celku se stává méně efektivní. V tomto bodě se konstruktivistické teorie shodují s teoriemi liberalistickými.

S teoretickým konceptem klasické realistické teorie MV má společné to, že sociální konstruktivismus považuje stát za primární subjekt soudobých mezinárodních interakcí. Za deviate lze považovat to, že sociální konstruktivistická koncepce dopustí sekundární role nestátních aktérů v procesu formování intersubjektivní reality mezinárodního systému za předpokladu, že akce nestátního subjektu je považována za uznanou rozhodujícími aktéry (Torkunov 2004: 29-32).

Podle sociálních konstruktivistů internacionální intersubjektivní realita určuje cykličnost existence neživotaschopných aktérů mezinárodní společnosti, což znamená, že každý jednotlivý neživotaschopný aktér má tendenci navracet se k původní státní formě bytí, málokdy dochází k rozhodnutí subjektů přijmout jinou formu politické existence. Charakter kontinuální existence aktérů mezinárodní společnosti v politické formě je determinován

ideologickými parametry, které jsou nastolené politickými institucionálními strukturami.

Institucionální podoba mezinárodního systému podle sociálního konstruktivismu zpochybňuje legitimitu existence jiných forem bytí primárních subjektů pohybujících se v rámci mezinárodní intersubjektivní reality, než je politická existence. Do té doby, než mezinárodní institucionální pravidla a normy jsou sdílené rozhodujícími subjekty, každý aktér mezinárodního společenství bude usilovat o zachování svých privilegovaných pozic, které jsou dané statusem legitimní politické existence. Tímto způsobem teoretická koncepce sociálního konstruktivismu považuje konstitutivní a regulativní internacionální institucionální normy za podstatu jakýchkoliv interakcí mezi aktéry mezinárodního společenství, protože přeměna institucionální podoby mezinárodního systému vyvolává jak změnu identity jednotlivých aktérů, tak transformaci celkové struktury mezinárodní intersubjektivní reality a fundamentální základní téze působení celosvětových politických a hospodářských struktur.

Teoretická koncepce sociálního konstruktivismu považuje identitu subjektu pohybujícího se v rámci mezinárodního společenství za determinující faktor charakteru jeho jednání ve společenských strukturách. Pojem identita státu z perspektivy konstruktivistických teorií je třeba interpretovat jako souhrn určitých představ, které se vztahují k subjektu, který je determinován v rámci mezinárodního systému jako jediná politická společenská intersubjektivní realita. Termín stát jako subjekt mezinárodní společenské intersubjektivní reality z hlediska konstruktivistických teorií zavedl profesor politických věd Niels Åkerstrøm Andersen.

Většina představitelů sociálních konstruktivistických teorií považuje identitu státu za kontinuálně proměňující se fenomén, který se projevuje v opozičních vztazích, není přirozeným jevem, je produktem společenských interakcí jedinců pohybujících se v systému. Každý subjekt mezinárodní

společenské intersubjektivní reality lze identifikovat buď jako pozitivní, nebo negativní. Pozitivní subjekt je ten, který vyvolává touhu ostatních aktérů mezinárodního systému provádět jakýkoliv druh spolupráce s tímto subjektem. Za negativní lze považovat ten subjekt, který nevyvolává touhu ostatních aktérů v systému s tímto subjektem spolupracovat, ale provokuje opoziční vzdorovité chování, které ve výsledku vede ke konfrontačním opozičním interakcím mezi subjekty (Timofeev 2017: 260-265). Alexander Wendt považuje identitu státu za podstatu procesu formování zájmů každého státu (Wendt 1992: 389-430).

Identita každého subjektu mezinárodní intersubjektivní společenské reality v dlouhodobé časové perspektivě se proměňuje. Stálá proměna identity jednotlivého subjektu mezinárodní intersubjektivní reality je do určité míry spojena s kontinuálním procesem boje o mocenský monopol v daném systému a o ovlivnění způsobu chování jednotlivých subjektů. Identita aktérů se konstruuje zevnitř každého státu pomocí konstruování obrazu daného státu a jeho role v mezinárodním systému primárními a sekundárními politickými aktéry. Samozřejmě určitý dopad na konstruování identity jednotlivého subjektu mají i jiné subjekty pohybující se v rámci mezinárodního systému. Produktem interakce velkého množství subjektů mezinárodní intersubjektivní reality jsou internacionální institucionální pravidla a normy, jejichž legislativa je určena rozhodujícími aktéry mezinárodního společenství (Timofeev 2017: 265-278). Hedley Bull patří mezi představitele anglické školy a zakladatele konstruktivistické myšlenky v teoretické disciplíně MV. Hedley Bull v roce 2002 vymezuje uspořádání mezinárodního systému jako souhrn společenských pravidel a jejich institucionálních forem existence.

Podle Hedleyho Bulla fungování mezinárodního systému není determinováno legislativou a mezinárodním právem. Za podstatné mechanismy fungování mezinárodní společnosti považuje identitu politických elit jednotlivých států a mezinárodního systému jako celku a jejich kulturu jednání. Budoucnost vývoje MV dle Hedleyho Bulla závisí na kulturách a zájmech

aktérů mezinárodního společenství, které určují podobu mezinárodních institucionálních norem (Bull 2002: 300-305).

Na myšlenky Hedleyho Bulla později navazuje Alexander Wendt, který tvrdí, že fungování mezinárodního systému lze zkoumat odděleně od anarchického vnímání tohoto systému. Alexander Wendt tvrdí, že i když mezinárodní systém má anarchickou podobu, anarchický charakter mezinárodního společenství není apriori daným jevem. Alexander Wendt považuje anarchickou podobu mezinárodního společenství za produkt zkonstruovaný v důsledku sociálních interakcí. Anarchie podle Alexandra Wendta je způsob vnímání mezinárodního systému (Wendt 1999: 8-23).

3.3 Konstruktivistický přístup Alexandra Wendta a Johna G. Ruggieho

Od konce 90. let se objevují představitelé konstruktivistického myšlení, které vychází z konstruktivistických konceptů a představ Ernsta Bernarda Haase. K této skupině patří Friedrich Kratochwil a John Ruggie (Adler 2003: 98-99).

John G. Ruggie tvrdí, že faktor nejen ideologické představy, ale i materiální kapacity určuje podobu mezinárodní společenské intersubjektivní reality. Dle Johna G. Ruggieho systém ideologických představ není závislý na dimenzi času a prostoru. Tento systém ovlivňuje nejen způsob jednání jednotlivého aktéra, ale i kolektivní představy. Ruggie určuje sociální ontologickou složku jako důsledek interakcí jednotlivých aktérů a poznání jejich ideových představ. A to svém důsledku vede k vymezení tvrzení o tom, že sociální realita je vykonstruovaná (Ruggie 1998a: 32-33).

John G. Ruggie pak představuje svůj pohled na konstruktivistickou klasifikaci. Dle Ruggieho lze rozlišit konstruktivismus postmodernistický, neoklasický a přirozený. Postmodernistický konstruktivismus navazuje na myšlenky Foucaulta a Nietzscheho a stanovuje hranice mezi modernismem a epistemologií. Neoklasický konstruktivismus považuje za podstatu koncepty Webera a Durkheima o intersubjektivním významu společenské reality.

Přirozený konstruktivismus se dle Johna Ruggieho opírá o ideje vědeckého realismu (Ruggie 1998a: 33-35).

Klasická paradigmatu mezinárodních vztahů - realismus, liberalismus a idealismus tvrdí - že identita státu je konstantním souborem zájmů, které nejsou ovlivněny vnějšími společenskými procesy nebo činnostmi jiných aktérů a nejsou závislé na kontextu společenské intersubjektivní reality. Inovační myšlenkou konstruktivistického pohledu Alexandra Wendta je to, že zájmy státu se v dlouhodobé časové perspektivě mění, což znamená, že se mění i identita tohoto státu (Wendt 1992: 395-399).

Klasické realistické a liberalistické teorie MV se zabývají zkoumáním vzniku preferenčních zájmů motivačních faktorů, které modelují způsob jednání aktérů v rámci mezinárodního systému, a věnují se dopadům implimentace zájmů jednotlivých aktérů. Teorie sociálního konstruktivismu má na problematiku identity a zájmů státu v mezinárodním systému opačný názor. Konstruktivisté tvrdí, že je důležité klást důraz na kořeny vzniku jednotlivých zájmů každého aktéra mezinárodní intersubjektivní reality, za podstatu zkoumání procesu považují modelování zájmů primárních a sekundárních subjektů mezinárodního společenství. Konstruktivisté považují každý zájem aktéra za produkt společenských interakcí a tvrdí, že podoba každého jednotlivého zájmu je určena především charakterem společenství, ve kterém se aktér pohybuje, není daná a priori a není výsledkem vnitřních intelektuálních procesů subjektu. Mezinárodní systém prizmatem této konstruktivistické teorie je výsledkem interakcí států a soubor zájmů každého státu je zkonstruován v důsledku společenských interakcí, nikoli v důsledku intelektuálních procesů. A proto identity jednotlivých států jsou podstatou fungování mezinárodního systému jako celku. Identita státu determinuje mechanismy jeho jednání v rámci intersubjektivní reality mezinárodního společenství a mezistátní interakční procesy určují podobu mezinárodního systému jako celku. Identita státu jako aktéra mezinárodního společenství v podstatě určuje charakter jeho

ekonomických vazeb, kulturních forem spolupráce a proces navazování diplomatických kontaktů. Podle konstruktivistických teorií lze hovořit o krizi identity aktérů, ke které může dojít v důsledku absence vlastní identity u státního subjektu nebo v důsledku postupné ztráty příznaku existence vlastní identity tohoto subjektu (Tsygankov 2008: *passim*).

Alexander Wendt považuje zájmy státu a materiální mocenskou složku za určující faktor strategií jednání aktérů v mezinárodním systému. Wendt nechápe sociální konstruktivistický přístup ke studiu mezinárodních vztahů jako zvláštní teoretický pohled na podstatu uspořádání společenských struktur, ale jako filozoficko-sociálněvědecký směr (Wendt 1999: 5). Alexander Wendt tvrdí, že sociální konstruktivismus nelze definovat jako teoretický směr, protože konstruktivistický pohled na fungování mezinárodního systému nemůže předpovídat průběh událostí nebo vymezit žádné předpoklady ohledně budoucnosti MV. Wendt považuje konstruktivistický přístup za nástroj analýzy společenských interakcí (Wendt 1992: 393-395). Dle Wendta konstruktivistická teorie vysvětluje způsob fungování společenských struktur a vzájemného ovlivňování struktury a aktérů mezinárodního společenství (Wendt 1999: 82-83).

Konstruktivistická teorie považuje skoro každý element mezinárodní politiky za objekt, který je výsledkem společenských interakcí a produktem zkonstruovaným mezinárodním společenstvím. Podstatou konstruktivistické koncepce je to, že proces formování každého subjektu mezinárodního společenství je do značné míry ovlivněn historickými událostmi a ekonomickými procesy, které vznikají v důsledku společenských interakcí.

Konstruktivistický pohled na mezinárodní vztahy lze považovat za empirický přístup ke studiu mezinárodních vztahů. Sociální konstruktivismus se zaměřuje především na intersubjektivní interpretace MV ve snaze analyzovat společenské interakce (Ruggie 1998: *passim*).

Takže lze tvrdit, že největší zásluhou Alexandra Wendta je to, že právě on byl prvním teoretikem sociálního konstruktivismu, který aplikoval kulturní koncept ve vztahu k anarchické podobě systému mezinárodních vztahů. Alexander Wendt chápe intersubjektivní realitu mezinárodního systému jako matici, která je propojena procesy společenských interakcí a rozhodující roli v těchto procesech má střet zájmů států, systému státních ideí, představ a předpokladů. Podle Alexandra Wendta díky systému společenských mezistátních interakcí právě tento systém předpokladů a představ determinuje vztah jednoho státu k druhému. Dle Wendta nedůvěra a potenciální vypuknutí konfliktu mezi aktéry v mezinárodní intersubjektivní realitě mohou být odstraněny jenom v důsledku interakčních procesů a prostřednictvím spolupráce. A proto Alexander Wendt ve svých dílech věnuje tak velkou pozornost státní identitě a kulturním kontextům, které modelují způsoby společenských jednání (Wendt 1999: 258-306).

4 POSTMODERNÍ PŘÍSTUP KE KONSTRUKTIVISTICKÝM TEORIÍM

4.1 Přístup ke konstruktivistickým teoriím Marthy Finnemore

Na konci 90. let se ve Spojených státech amerických objevuje sociologický institucionalismus. Za zakladatelku tohoto postmoderního sociálně konstruktivistického proudu je považována Martha Finnemore, která následně byla ve své činnosti podpořena Johnem Olsenem, Kathryn Sikkink a Walterem Powellem.

V roce 1995 byla vydána kniha Marthy Finnemore *National Interests in International Society*. Tato kniha nabízí nový pohled na klasické konstruktivistické teorie. Podle Marthy Finnemore se každá mezistátní interakce uskutečňuje prostřednictvím mezinárodních norem a institucí, které do určité míry ovlivňují zájmy a identitu státu. Martha Finnemore tvrdí, že strategie chování každého jednotlivého aktéra v mezinárodním systému je

určeno jeho identitou, souborem zájmů, předpokladů a představ. Přičemž mezinárodní institucionální normy tvoří podobu mezinárodní intersubjektivní reality a identity jednotlivých států, což samozřejmě ovlivňuje i zahraniční politiku státu. Dle Finnemore se každý stát snaží přizpůsobit svoji zahraniční politiku systému mezinárodních institucionálních pravidel a norem (Finnemore 1996: 127-129).

A proto mezinárodní organizace můžou tlačit státy k dodržování určitých strategií chování a tak determinují zahraniční politiku států. Ve své knize Martha Finnemore analyzuje jak mezinárodní institucionální normy ovlivnily zahraniční politiku států. Její analýza zahrnuje tři aspekty. Prvním aspektem je analýza činnosti mezistátní odborné organizace OSN pro vzdělání, vědu a kulturu (UNESCO) po roce 1995. Podle Marthy Finnemore organizace UNESCO propagovala myšlenku, že každý moderní civilizovaný stát by v podstatě měl vypracovat politiku byrokracie, která má být vědecky podložena. Podle Finnemore UNESCO přispívalo k šíření myšlenky vnucování vědecky podložené byrokratické politiky státům, čím ovlivňovalo chování státu v mezinárodním systému. Druhým aspektem analýzy Marthy Finnemore je analýza působení Mezinárodního výboru Červeného kříže. Podle Finnemore Mezinárodní výbor Červeného kříže prosazoval v mezinárodním systému model chování vhodný pro civilizované moderní státy. Výše zmíněný výbor prosazoval přijetí humanitárních norem válčení každým členem mezinárodního společenství. Martha Finnemore hodnotí činnost Mezinárodního výboru Červeného kříže, zaměřenou na prosazování humanitárních norem válčení pro civilizované státy, jako úspěšné. Třetím aspektem analýzy je přijetí každým státem v mezinárodním systému určitých limitů hospodářské suverenity, přičemž jde především o přijetí ústředních norem hospodářské politiky ze strany států třetího světa. Ten soubor norem hospodářské politiky má být zaměřen na zmírnění chudoby (Jackson - Sørensen 2006: 170).

Na základě výše popsaných tvrzení Marthy Finnemore lze tvrdit, že soudobí představitelé myšlenkového proudu sociálního konstruktivismu v MV jako Alexander Wendt a Martha Finnemore do značné míry zdůrazňují význam mezinárodních institucionálních norem v procesu formování identity a zájmu každého státu v mezinárodním systému.

Společným rysem sociálního konstruktivismu z pohledu Alexandra Wendta a Marthy Finnemore je to, že právě institucionální podoba je klíčovým aspektem, který determinuje podobu mezinárodních společenských interakcí a určuje zájmy jednotlivých států v mezinárodním systému.

Je důležité zde zmínit, že neorealistické teoretické koncepty jsou zásadní protiváhou k soudobým konceptům sociálních konstruktivistů. Neorealistické teorie kritizují konstruktivistický pohled na fungování mezinárodního systému za to, že konstruktivisté přeceňují roli mezinárodních společenských institucí v procesu tvoření zahraničněpolitických zájmů státu. Představitelé neorealismu tvrdí, že mezinárodní institucionální normy mají určitý význam v rozhodovacích procesech, ale že nejsou determinujícím faktorem při výběru strategií jednání. Podle neorealistických teorií mezinárodní normy mohou být opouštěny nebo ignorovány, pokud jde o zájmy rozhodujících aktérů, kteří mají vysoké mocenské postavení v rámci mezinárodního systému (Jackson - Sørensen 2006: 173).

Kromě toho neorealistické teorie tvrdí, že v rámci mezinárodního systému může dojít ke spolupráci mezi aktéry v důsledku společenských interakcí. Ale struktura mezinárodního systému nutí státy k egoistickému jednání. Jeden z klíčových představitelů neorealistického teoretického myšlení John Mearsheimer ve své knize *The False Promise of International Institutions* tvrdí, že anarchická podoba mezinárodního systému tvoří takové prostředí pro interakci mezi aktéry, které neumožňuje státům jiný typ jednání než válčení a soutěžení o mocenský monopol. Podle realistických teorií vnucení určitých norem jednání státům je nesmyslné, protože každý stát se zaměří především na

mocenskou ofenzivu a přežití v tomto mezinárodním systému (Mearsheimer 1995: 366-368).

Dle konstruktivistické teze struktura mezinárodních vztahů je výsledkem společenských interakcí, a proto může existovat jen v důsledku vzájemného působení aktérů pohybujících se v rámci společenských struktur. Společným bodem konstruktivistického pohledu a neorealistickeho proudu je to, že oba tyto směry považují stát za subjekt analýzy, který by měl být analyzován jen s ohledem na fungování světové politiky. Odlišným rysem konstruktivistického pohledu od neorealistickeho teorií na fungování společenské intersubjektivní reality je to, že neorealisté považují strukturu mezinárodního systému za nástroj distribucí materiálních zásob. Zároveň konstruktivistický pohled předpokládá, že tento systém distribucí materiálních zásob je do značné míry ovlivněn sociálními interakcemi a společným sdílením zájmů a představ aktérů. Bezpečnostní složku konstruktivisté považují za nepostradatelnou součást mezinárodního systému, která je představená sdílením společných zájmů a představ a spoluprací mezi subjekty mezinárodní společnosti. Z neorealistickeho pohledu je bezpečnostní složka v mezinárodním systému představená určitou mírou vzájemné nedůvěry a možnosti předpokladu nejhoršího scénáře vývoje událostí. Podle neorealistickeho teorií každý aktér mezinárodní společnosti by měl především spoléhat jen sám na sebe. Konstruktivistický pohled naopak tvrdí, že důraz by měl být kladen na vzájemnou důvěru, spolupráci a na interaktivní společenské vztahy. Tato myšlenka má kořeny zakotvené v teorii strukturace Anthonyho Giddense (Šubrt 2007: 153-155).

Představitel realistickeho myšlení Kenneth Neal Waltz považoval stát za konstantní neměnnou jednotku. Podle Waltze tato jednotka může ovlivňovat systém MV, ale jen ve velmi malé míře (Waltz 1960: 281-285). Konstruktivistický pohled naopak tvrdí, že každá mezistátní interakce formuje podobu mezinárodních norem a institucí a v důsledku toho i povahu

mezinárodní společenské intersubjektivní reality jako celku. Z hlediska konstruktivistických teorií každá interakce mezi aktéry ovlivňuje zahraničněpolitické činnosti jednotlivých států. Politická zaměření a identita státu jsou výsledkem činnosti samotných aktérů mezinárodní společnosti. A proto je mezinárodní systém konstruován především pomocí ideologických zaměření subjektů mezinárodního společenství, nikoli jenom materiální složkou. Alexander Wendt tvrdí, že materiální složka je sekundárním faktorem tvořícím podobu mezinárodního systému. Wendt považuje materiální složku za důležitý faktor, který ale primární není, i když má určitý význam pro aktéry mezinárodního společenství (Wendt 1999: 24).

Důležitá je otázka anarchické povahy mezinárodního systému. Z hlediska konstruktivistické interpretace k vytvoření anarchické podoby mezinárodního systému došlo v důsledku společenských interakcí. Takže z hlediska konstruktivistického je anarchie produktem činnosti subjektů pohybujících se v rámci mezinárodního systému. A proto všechny faktory ovlivňující politické preference aktérů nejsou určeny anarchickou podobou mezinárodního společenství, naopak, anarchická podoba je určena politickými preferencemi jednotlivých aktérů (Wendt 1992: 393-394).

Za faktory, které determinují politické preference aktérů, lze tedy považovat ideologické představy aktérů mezinárodní společnosti, státní suverenitu, ekonomické vazby, předpoklady o jednání státních aktérů a s tím související očekávání. Podle teoretické koncepce sociálního konstruktivismu jednání aktérů modeluje podobu mezinárodní intersubjektivní reality a struktura mezinárodního systému ovlivňuje identitu, zájmy a způsoby jednání každého subjektu. Takže dle představitelů sociálního konstruktivismu, kteří považují identitu aktéra za důležitější komponent pro proces formování mezinárodního řádu než mocenskou a vojenskou složku, je mezinárodní společenská intersubjektivní realita představená složitým systémem. Interakce aktérů jsou v rámci tohoto složitého systému realizovány v průběhu

komunikačních procesů, přičemž každý subjekt získává svoji vlastní identitu v průběhu procesu spolupráce s jinými aktéry společenské reality (Wendt 1992: 401-402).

Nicméně je vlastní identita každého státu formovaná historickým diskurzem, interními a externími událostmi, kterých se daný aktér zúčastnil. Identita státu je z hlediska představitelů sociálního konstruktivismu fenoménem, který může být mezinárodní společenskou intersubjektivní realitou ovlivněn. Ale podstata státní identity nemůže být změněna mezinárodním systémem, nemůže být nahrazena jinými příznaky a rysy. Žádná mezinárodní institucionální pravidla společenského jednání a žádný systém právních norem a opatření nemůže nahradit státní identitu.

A proto systém mezinárodní intersubjektivní reality je charakteristický pluralitou ideologických a politických představ, což ovlivňuje politickou podobu mezinárodního systému jako celku. Je zde důležité zmínit, že neorealistické a neoliberalistické teoretické koncepty považují státní identitu za jev, který se v průběhu času nemění. Z pohledu konstruktivistického se identita aktéra může v průběhu času a pod vnějším tlakem transformovat a měnit podobu. Konstruktivisté tvrdí, že mezinárodní systém jako celek je konstruován jednotlivými aktéry a tvořen lidmi. A když je systém tvořen lidmi, znamená to, že zájmy jednotlivých aktérů v mezinárodním systému jsou spíše praktické a zaměřené na přežití v tomto systému, na zajištění bezpečnosti, získání mocenského monopolu a materiálního blahobytu.

4.2 Klasifikace konstruktivismu Ernsta Haase a Emanuela Adlera

V současné době lze najít celou řadu různých typů klasifikací konstruktivistických teorií. Nejvýznamnějšími jsou klasifikace Ernsta Haase a Emanuela Adlera. Ernst Haas představil klasifikace konstruktivismu na základě způsobu konstruování vlastních zájmů aktérů. Haas definuje tři typy

konstruktivismu: systematická škola, normativní nebo kulturní škola a umírněná racionalistická škola. Systematická škola dle Ernsta Haase vychází z přesvědčení, že jednotlivé zájmy aktérů v mezinárodním systému jsou součástí identity aktéra a sociálních pozic tohoto aktéra v mezinárodním systému. K představitelům systematické školy Ernst Haas řadí Hedleyho Bulla, Anthonyho Giddense, Barryho Buzana a Alexandra Wendta. Představitelé normativní a kulturní školy dle Haase vycházejí z přesvědčení, že zájmy aktérů a jejich identita je determinována systémem, v jehož rámci se aktéři pohybují a že velkou roli ve formování zahraniční politiky státu hrají mezinárodní institucionální společenská pravidla. Mezi představitele normativní a kulturní školy Haas řadí Johna Mayera a Friedricha Kratochwila. A třetí skupinou konstruktivistického myšlení dle Haase je umírněná racionalistická škola, ke které patří Peter Katzenstein a Ernst Adler. Ti věří, že aktéři určují své zájmy podle systému svých vlastních hodnot a představ a že právě od tohoto systému se odvíjejí zahraničněpolitické zájmy aktérů (Haas 2001: 25-26).

Podle Emanuela Adlera lze rozlišovat čtyři typy teoretických směrů v diskurzu mezinárodních vztahů: modernistický, kritický konstruktivismus a modernisticko-lingvistický radikální konstruktivismus (Adler 1997: 334-336).

Prvním typem dle Adlera je modernistický směr, do kterého Adler řadí sociální konstruktivisty Johna Ruggieho, Alexandra Wendta a Marthu Finnemore. Tento směr je charakteristický tím, že se zaměřuje na vysvětlení mechanismu konstruování intersubjektivní reality mezinárodního společenství, na kognitivní zkoumání sociální reality a na vysvětlení příčin fungování procesu v soudobém mezinárodním systému (Adler 2003: 97-99). Kritický konstruktivismus se snaží pochopit a vysvětlit mechanismy fungování politického a sociálního řádu, o který se opírá společenská realita (Adler 2003: 98).

Hlavními představiteli kritického konstruktivismu jsou Robert Cox a Andrew Linklater. Modernisticko-lingvistický konstruktivismus je představen

konzervativním pohledem na pochopení mechanismu fungování sociální reality prizmatem lingvistických procesů a jazykových pravidel (Onuf 1998: 98-99). K této kategorii dle Adlera patří Nicholas Onuf a Friedrich Kratochwil. Poslední radikální konstruktivistický směr podle Adlera je velmi úzce spojen s dekonstruktivistickým způsobem poznání společenské reality, který se zaměřuje na empirické poznání existující společenské materiální reality. Ke skupině radikálního konstruktivismu Adler řadí Davida Campbella, Stevena Webera a Richarda Ashleyho (Adler 2003: 98).

5 ZÁVĚR

V diskurzu MV se objevil sociálně konstruktivistický pohled na fungování společenských institucí na konci osmdesátých let minulého století a od té doby získává větší a větší popularitu. Od konce devadesátých let minulého století jsou konstruktivistické koncepty považovány za jeden z klíčových přístupů ke studiu mezinárodních vztahů. V dnešní době sociální konstruktivismus získal uznání ze strany vědců. I když sociální konstruktivismus patří ke kategorii mladých teoretických přístupů MV, je dynamicky se rozvíjejícím směrem. Konstruktivistické teorie přinesly do diskurzu mezinárodních vztahů ideologickou a kulturní složku a představily nový pohled na mechanismy fungování mezinárodních interakcí. Přesto, že konstruktivistický směr je v dnešní době do značné míry kritizován, jeho popularita stále nabírá na intenzitě. Kromě toho existují na konstruktivistický směr různé negativní kritické reflexe, které považují celé konstruktivistické myšlení nikoliv za nový způsob pohledu na disciplínu mezinárodních vztahů, ale za jinou variantu amerického liberalismu nebo za kombinaci realistického a liberalistického myšlení. Nicméně většina teoretiků MV považuje konstruktivistický přístup za samostatnou teorii a alternativní přístup ke

zkoumání mezinárodních vztahů pro dva hlavní myšlenkové proudy realismu a liberalismu.

Cílem mé diplomové práce bylo prozkoumat existující odbornou literaturu zabývající se vývojem sociálního konstruktivismu, nalézt a popsat roli uvedeného proudu jako samostatného sociologického směru a také jako nový způsob pohlížení na MV a zachytit proměnu ve výzkumu daného fenoménu.

V první kapitole byla analyzována díla popisující vývoj konstruktivismu jako sociologického přístupu. Jako první byl představen myšlenkový proud francouzské sociologické školy a zakladatel této školy Auguste Comte, který byl prvním, kdo představil pohled na společnost jako na systém, který se skládá z různých podsystémů. Pak byl uveden pohled na sociálně konstruktivistickou teorii zakladatele moderní sociologie Davida Émile Durkheima, který navazoval na myšlenky Augusta Comteho a předložil svůj pohled na klasifikaci sociologické disciplíny podle základního třídění na materiální a nemateriální složku. Kromě toho byl Durkheim prvním sociologem, který vyslovil domněnku o strukturovaném charakteru sociologické disciplíny, která zkoumá společnost jako celek, nikoliv jako souhrn jednotlivých vzájemně nepropojených částí, a byl prvním, kdo stanovil zkoumání vzájemného vlivu a příčinného vztahu mezi sociálními fakty v kontextu interakcí společenských struktur. Tato myšlenka byla rozvinuta a představena jako teorie progresu a koncept sociálně-ekonomické formace Karla Marxe v rámci německé sociologické školy. Byla popsána propojenost vztahů mezi strukturami politickými, ekonomickými a právními z hlediska Karla Marxe a způsob, jakým on pohlíží na teorii dialektického materialismu a historický materialismus jako takový prizmatem fungování společenských struktur a různých mechanismů fungování společenských transformací.

Následně byl popsán Weberův pohled na konstruktivismus. Weber je považován za jednoho ze zakladatelů moderní sociologie jako vědecké

disciplíny, která se vyvíjela na základě empirického zkoumání moderní společnosti. V porovnání pohledu na konstruktivistickou disciplínu Maxe Webera a Karla Marxe byly v jejich myšlenkových proudech vytýčeny společné rysy a rozdíly. Z daného výzkumu také vyplynulo, že sociální konstruktivismus jako skupina sociologických směrů, které představují nový způsob pohlížení na systém MV, získal široké uznání badatelů v různých zemích.

Další část práce byla věnovaná fenoménu sociální konstrukce reality z hlediska sociologů Petra Bergera a Thomase Luckmanna, byla představená jejich nejznámější společná práce Sociální konstrukce reality z roku 1966. Ve své knize autoři navazují na myšlenky Durkheima, Schutze a Nietzscheho a snaží se vytvořit svůj vlastní postoj k pojetí institucí a jejich vlivu na život člověka, byly představené koncepty společenské reality, objektivace, diachronické temporality, procesu typizace. Následně se práce zabývá konceptem společenské reality z pohledu britského sociologa Anthonyho Barona Giddense, který se ve svých dílech věnuje analýze fungování moderní společnosti prizmatem integrální teorie strukturace a ve svých dílech se věnuje problematice fenoménu *Agent-structure problem*, podstatného pro konstruktivistický směr, a byla zmíněna jeho teorie strukturace. Práce uvádí konstruktivistický strukturalismus Pierra Félixie Bourdieua, který ve svých dílech popisuje mechanismy začleňování jedince do společenských pozic a věnuje se roli jednotlivých agentů v procesu konstruování společenských struktur. Velká pozornost v této části práce byla kladena na fenomén habitus a druhy kapitálu, kterým se Pierre Félixie Bourdieu ve svých dílech věnuje.

Druhá část práce se zabývá současnými dějinami sociálního konstruktivismu v MV. Byl zmíněn postoj ke konstruktivistickým teoriím anglické školy, zejména byla věnována pozornost názorům Hedleyho Bulla. Následně byly představené koncepce severoamerického sociálního konstruktivistického proudu a jejich myslitelů Nicholase Onufa, Alexandra

Wendta a Johna Ruggieho, kteří jsou v dnešní době považováni za klíčové představitele sociálně konstruktivistického myšlenkového proudu. Představitel myšlení evropského konstruktivistického proudu Ted Hopfe a Friedrich Kratochwil a akademická východiska sociálního konstruktivismu tvoří soudobé teorie MV. Představitelem postmoderního konstruktivistického myšlení je přístup Marthy Finnemorové, velká pozornost byla věnována klasifikacím konstruktivismu Ernsta Haase a čtyřem typům teoretických směrů v diskurzu mezinárodních vztahů dle Emanuela Adlera.

Velkým přínosem teorií sociálního konstruktivismu do disciplíny mezinárodních vztahů je zcelá nový pohled na mechanismy fungování intersubjektivní reality mezinárodního společenství. Klasická paradigmatu mezinárodních vztahů, tudíž realismus, liberalismus a idealismus tvrdí, že identita státu je konstantním souborem zájmů, které nejsou ovlivněny vnějšími společenskými procesy nebo činnostmi jiných aktérů a nejsou závislé na kontextu společenské intersubjektivní reality.

Inovační myšlenkou konstruktivistického pohledu je to, že zájmy státu se v dlouhodobé časové perspektivě mění, což znamená, že se mění i identita tohoto státu. Klasické realistické a liberalistické teorie mezinárodních vztahů se zabývají zkoumáním vzniku preferenčních zájmů motivačních faktorů, které modelují způsob jednání aktérů v rámci mezinárodního systému, a věnují se dopadům implimentace zájmů jednotlivých aktérů. Teorie sociálního konstruktivismu má na problematiku identity a zájmů státu v mezinárodním systému opačný názor. Konstruktivisté tvrdí, že je důležité klást důraz na kořeny vzniku jednotlivých zájmů každého aktéra mezinárodní intersubjektivní reality, za podstatu zkoumání procesu považují modelování zájmů primárních a sekundárních subjektů mezinárodního společenství.

Navzdory tomu, že většina teoretiku mezinárodních vztahů považují konstruktivistický přístup za samostatnou subdisciplínu a alternativní přístup ke zkoumání mezinárodních vztahů pro dva hlavní myšlenkové proudy realismu a

liberalismu, podle některých teoretiků a badatelů zabývajících se teoriemi a metodologií mezinárodních vztahů sociální konstruktivismus nemůže být považován za rovnocenného vůči tradičním přístupům. Podle nichž sociálně konstruktivistický přístup není zcela plnohodnotnou teorií mezinárodních vztahu. Důvodem pro to je absence předpovídající funkce možného vývoje mezinárodních vztahů.

Tento výzkum rovněž ukázal, že sociální konstruktivismus se do značné míry rozvíjel jako samostatný způsob pohlížení na disciplínu MV. A proto lze stanovit, že sociální konstruktivismus má reálné možnosti aplikace svých myšlenek a konceptů v praktické rovině MV v dlouhodobé perspektivě.

6 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

- Adler, Emanuel (2003). *Constructivism and International Relations*. (Carlsnaes-Risse-Simmons).
- Adler, Emanuel (1997). *Seizing the middle ground: Constructivism in world politics*. (Carlsnaes-Risse-Simmons), s. 98-99.
- Alekseeva, Tatiana (2014). *Myslit konstruktivisticky*. (Comparative politics).
- Berger – Bergerová – Kellner. *Pluralizace sociálních životních světů (social life-worlds) Homeless Mind*. [přednáška], s. 62 – 77.
- Berger, Peter L. - Luckmann, Thomas (1999). *Sociální konstrukce reality. Pojednání o sociologii vědění*. (Praha a CEU Press Budapešť), s. 67.
- Berger, Peter L. - Luckmann, Thomas (1999). *Sociální konstrukce reality. Pojednání o sociologii vědění*. (Praha a CEU Press Budapešť), s. 70-74.
- Berger, Peter L. - Luckmann, Thomas (1995). *Socialnoje konstruirovanie realnosti*. (Moskva), s. 212.
- Bourdieu, Pierre (1984). *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*. Cambridge. (Harvard University Press), s 172.
- Bourdieu, Pierre (1987). *Choses dites*. (Paris: Minuit), s.28.
- Bourdieu, Pierre (1979). *Le Sens pratique*. (Paris: Minuit).
- Bourdieu, Pierre (1986). *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*. (New York: Greenwood Press), s. 241-258.
- Bourdieu, Pierre (1972). *Outline of a Theory of Practice*. (Cambridge: Cambridge University Press), s.101.

Bourdieu, Pierre. (1997). *Pascalian Meditations*. (Stanford University Press), s. 242.

Bourdieu, Pierre (1992). *Pravidla umění: vznik a struktura literárního pole*. (Brno: Host), s. 282.

Bourdieu, Pierre (1986a). *Principles for a Sociology of Cultural Works*. (New York: University of Columbia Press), s. 183.

Bourdieu, Pierre (1993). *The Political Sociology*. (University of Chicago Press).

Bourdieu, Pierre (1985). *The Social Space and the Genesis of Groups*. (JSTOR Terms and Conditions of Use).

Bull, Hedley (1995). *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics*. (New York: Columbia University Press), s. 22–23.

Bull, Hedley (2002). *The Anarchical Society: A Study of Order In World Politics*. (New York: Columbia University Press).

Burchill, Scott (2005). *Theories of International Relations*. (New York: PALGRAVE MACMILLAN).

Comte, Auguste (2012). *Cours de philosophie positive. Introduction et commentaires par Florence Khodoss*. (La Gaya Scienza), s. 74.

Durkheim, David Émile (1996). *Metod sociologii. Sociologiya XIX a XX vekov*. (Moskva), s. 256-309.

Durkheim, David Émile (2004). *Společenská dělba práce*. (Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, překlad Pavla Doležalová), s. 375.

Finnemore, Martha (1996). *National Interests in International Society*. (Ithaca and London: Cornell University Press).

Hegel, Georg Wilhelm Friedrich (1807). *Phänomenologie des Geistes*.

Husserl, Votobia (1998). *Filosofický slovník* (Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého), s. 219

Giddens, Anthony (1991). *Modernity and self-identity*. (Stanford University Press), s. 125.

Giddens, Anthony (1999). *Sociologie*. (Moskva: Edithorial).

Giddens, Anthony (1984). *The constitution of society: Outline of the theory of structuration*. (Polity Press, Cambridge, in association with Basil Blackwell, Oxford).

Haas, Ernst (2001). *Does Constructivism Subsume Neo-Functionalism?* In: (Christiansen-Joergensen-Wiener), s. 26.

Hopf, Ted (1998). *The Promise of Constructivism in International Relations Theory, International Security*. (The President and Fellows of Harvard College and the Massachusetts Institute of Technology), s.171.

Hynek, Nikola (2005). *Anglická škola a teorie mezinárodních vztahů: obsahový vesmír, akademický svět a kritiky přístupu*. (Mezinárodní vztahy), s. 76-89.

Kravchenko, Sergey (2002). *Sociologiya. Paradigmy cherez prizmu sociologicheskogo voobrazheniya*. (Moskva: Ekzamen).

Jackson, Robert – Sørensen, Georg (2006). *Introduction to International Relations: Theories and Approaches*. (Oxford University Press).

Marx, Karl Heinrich (2011). *Das kapital: Kritik der politischen Oeconomie*. (Moskva: Eksmo), s. 853.

Marx, Karl Heinrich (1859). *Zur Kritik der politischen Oekonomie*. (London), s. 5-9.

Marx, Karl Heinrich – Engels, Friedrich (1955). *Sochineniya*. (Moskva: Gosudarstvennoye izdanie politicheskoy literatury), s. 853.

Mearsheimer, John (1995). *The False Promise of International Institutions*. (S. M. Lynn-Jones and S. E. Miller), s. 366-368.

Onuf, Nicholas (1987). *Rules in Moral Development*. *Human Development*, Vol. 30, No. 5, s. 257–267.

Onuf, Nicholas (1989). *World of Our Making*. (University of South Carolina Press).

Onuf, Nicholas (1998). *Constructivism: A User's Manual*. (Kubalkova-Onuf-Kowert), s. 59-60.

Ruggie, John Gerard (1998). *What Makes the World Hang Together? Neo-Utilitarianism and the Social Constructivist Challenge*. *International Organization at Fifty: Exploration and Contestation in the Study of World Politics*. Vol. 52, No. 4.

Ruggie, John Gerard (1998a). *Constructing the World Polity: Essays on International Institutionalization*. (New York: Routledge).

Safronova, Olga (2004). *K voprosu o genealogii konstruktivizma v mezhdunarodnykh otnosheniyakh*. (Nizhni Novgorod University Press), s.99-105.

Spencer, Herbert (1997). *Synteticheskaya filosofiya. Téma IV Osnovaniya sociologii*. (Nika-Center).

Sztompka, Piotr (2005). *Socjologia. Analiza Spoleczenstwa*. (Moskva: Logos).

Šubrt Jiří a kolektiv autorů (2008). *Soudobá sociologie II. Teorie sociálního jednání a sociální struktury*. (Univerzita Karlova v Praze: Nakladatelství Karolinum), s. 110.

Šubrt Jiří a kolektiv autorů (2007). *Soudobá sociologie I. Teoretické koncepce a jejich autoři*. (Univerzita Karlova v Praze: Nakladatelství Karolinum), s. 154.

Timofeev, Ivan (2017). *Ponimajushchaya sociologiya vneshnej politiki*. (*Vestnik RUDN. International Relations*). Vol. 17 No. 2, s. 265—278.

Torkunov, Anatoly (2004). *Sovremennyye mezhdunarodnyje otnoshenija I mirovaya politika*. (MGIMO University Press), s.29-32.

Tsygankov, Pavel (2008). *Sotsiologiya Mezhdunarodnykh Otnosheniy: Analiz Rossiyskikh i Zapadnykh Teoriy. Sociology of International Relations: Analysis of Russian and Western Theories*. (Aspekt Press).

Tsygankov, Pavel (2015). *Mezhdunarodnye otnosjenija I mirovaya politika. Kapitola III. Kriticheskiye teorii i konstruktivism*. (Jurajt).

Waltz, Kenneth Neal (1979). *Theory of international politics*. (University of Michigan Press).

Waltz, Kenneth Neal (1960). *Man the State and War*. (Maurer School of Law: Indiana University), s. 281-285.

Weber, Max (1998). *Gesammelte Aufsätze zur Religionsoziologie*. (Vyšehrad), s.271-354. Wendt, Alexander (1987). The Agent — Structure Problem in International Relations Theory. *International Organization*. Vol. 41. No. 3., s. 336–370.

Wendt, Alexander (1992). *Anarchy is what states make of it: the social construction of power politics*. (International Organization).

Wendt, Alexander (1999). *A Social Theory of International Politics*. (Cambridge: Cambridge University Press).

7 RESUMÉ

Social konstruktivism is seen by many analysts as a new way of international relations research. According to the major theoretical perspectives, social konstruktivism today is one of the most recent theories in the field of international relations. Many experts who follow the development of social constructivism as an independent discipline often criticize it by arguing that it can't be classified as an independent discipline as it is only a new variant of American liberalism.

Nevertheless, social constructivism has undergone a complex historical development since the late eighties of the last century until now and gained a widespread recognition from such leading theorists of international relations as Friedrich Kratochwil, Nicholas Onuf and Alexander Wendt. In the last decade, after the release of the Alexander Wendt's article *Anarchy is what states make of it* in 1992, social constructivism was officially established in the international relations discourse as a new scientific discipline, which provides a new way of international relations research. Nowadays there are actively created the different new directions within traditional social constructivism discourse that are widespread all over the world and have an influence on the process of policy formulation of individual actors within the framework of the international system.

8 РЕЗЮМЕ

Социальный конструктивизм в настоящее время рассматривается многими теоретиками международных отношений как совершенно новый способ исследования процессов, происходящих в сфере международных отношений. С точки зрения многих теоретических перспектив и направлений социальный конструктивизм сегодня является одним из наиболее актуальных теоретических направлений в дисциплине международных отношений. Многие эксперты, исследующие генеалогию социального конструктивизма как независимого теоретического направления всё чаще критикуют данное направление и утверждают, что оно не может быть выделено как отдельное теоретическое направление, а скорее, должно рассматриваться как новый вариант американского либерализма.

Тем не менее, социальный конструктивизм как самостоятельное направление прошёл сложным историческим процессом начиная с конца восьмидесятых годов прошлого столетия и до сегодняшних дней и получил широкое распространение среди таких знаменитых теоретиков международных отношений как Фридрих Краточвил, Николас Онуф и Александр Вендт. В последнее время, после публикации статьи Александра Вендта *Анархия это то, что из неё делают государства* в 1992 году, социальный конструктивизм получил статус официально признанного нового научного направления в дискурсе международных отношений, которое предоставляет новый способ рассмотрения основных механизмов взаимодействия акторов на мировой сцене. На сегодняшний день очень активно создаются различные направления в рамках дискурса традиционного социального конструктивизма, которые получают широкое распространение в научных академических трудах ведущих мировых специалистов в сфере международных отношений по всему миру.